

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Kateřina Hádková

NEPODMÍNĚNÝ TREST ODNĚTÍ SVOBODY

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Mgr. Jana Navrátilová, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 23. 3. 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 3. 2014

Kateřina Hádková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé diplomové práce doc. JUDr. Mgr. Janě Navrátilové, Ph.D. za důležité připomínky při zpracování tématu, Mgr. Romanu Čechovi za cenné konzultace a umožnění prohlídky věznice Rapotice, Bc. Zdence Vachové za jazykovou revizi práce a mému otci, JUDr. Martinu Hádkovi za rady a podporu při zpracování.

Obsah

Úvod.....	5
Část I. Teoretická východiska trestu odnětí svobody	6
1 Historie trestání a trestu odnětí svobody	6
1.1 Starověk.....	6
1.2 Feudalismus.....	6
1.3 Osvícenství.....	7
1.4 Moderní penologické směry.....	7
1.4.1 Pennsylvánský systém.....	8
1.4.2 Auburnský systém	8
1.4.3 Ženevský systém	8
1.4.4 Progresivní systémy	9
1.5 Mezinárodní trendy ve vězeňství	10
1.6 Evropská vězeňská pravidla.....	10
2 Pojem a účel trestu.....	11
2.1 Teorie účelu trestu.....	11
2.2 Účel trestu v trestním zákoně.....	12
3 Funkce trestu	13
3.1 Teorie odplatná (retribuční)	14
3.2 Teorie odstrašení	15
3.3 Teorie rehabilitační (nápravná).....	15
3.4 Teorie eliminační (izolační)	16
3.5 Teorie restituční (kompenzační, restorativní).....	16
Část II. Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody	18
4 Zásady ukládání trestů.....	18
5 Trest odnětí svobody v systému trestů	19

6	Okolnosti rozhodné pro stanovení druhu a výměry trestu.....	22
6.1	Povaha a závažnost spáchaného trestného činu	22
6.2	Osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry pachatele	24
6.3	Dosavadní způsob života pachatele	25
6.4	Chování pachatele po činu	26
6.5	Spolupracující obviněný.....	26
6.6	Možnosti nápravy pachatele a účinky a důsledky trestu pro jeho budoucí život	27
6.7	Polehčující a přitěžující okolnosti	27
6.8	Další okolnosti	29
7	Výše nepodmíněného trestu	30
7.1	Uložení TOS pod dolní hranicí trestní sazby	30
7.2	Uložení TOS nad horní hranicí trestní sazby	32
7.3	Výjimečný trest	33
8	Umíst'ování do věznic	35
9	Přeřazování odsouzených	37
10	Podmíněné propuštění.....	38
11	Úprava de lege ferenda	39
	Část III. Výkon trestu odnětí svobody v ČR.....	41
12	Věznice	41
12.1	Jednotlivé typy věznic	41
12.2	Doživotně odsouzení	42
12.3	Odsouzené ženy	43
12.4	Další specializovaná oddělení	44
13	Podmínky výkonu trestu	45
13.1	Ubytování a stravování.....	45

13.2	Kontakt s blízkými osobami	46
13.3	Balíčky a nákupy	47
13.4	Zdravotní péče, hygiena, oděv.....	48
13.5	Vycházky a volný čas	49
14	Personální zabezpečení vězeňství.....	50
14.1	Vězeňská služba	50
14.2	Osoby přicházející do styku s odsouzenými	51
15	Programy zacházení	53
15.1	SARPO	53
15.2	Tvorba programů zacházení	54
15.3	Pracovní aktivity.....	55
15.3.1	Odměňování odsouzených a srážky z odměny.....	56
15.3.2	Zaměstnávání odsouzených.....	57
15.3.3	Údaje o zaměstnávání odsouzených.....	59
15.4	Vzdělávací aktivity	60
15.5	Speciální výchovné aktivity	62
15.6	Zájmové aktivity.....	63
15.7	Oblast utváření vnějších vztahů.....	65
16	Vliv TOS na odsouzeného	65
17	Exkurz do věznice Rapotice	68
17.1	Stručná charakteristika	68
17.2	Zaměstnávání odsouzených.....	68
17.3	Vzdělávání	69
17.4	Speciální výchovné aktivity	69
17.5	Zájmové aktivity.....	69
17.6	Další vybavení a aktivity věznice.....	70

17.7	Zhodnocení	70
	Závěr	71
	Přílohy	74
	Seznam zkratek	77
	Seznam použité literatury	78
	Resumé	82
	Abstrakt	84
	Klíčová slova	86

Úvod

Nepodmíněný trest odnětí svobody jako tradiční forma trestu tvoří i přes stále větší snahy o užívání alternativních trestů základní druh sankce ukládané v trestním právu. Je možno ho udělit za každý trestný čin a jeho sazba uvedená u všech skutkových podstat v trestním zákoníku funguje jako určité měřítko závažnosti trestného činu. Také všechny alternativní tresty, které jsou v současné době ukládány prioritně před tzv. krátkodobými tresty odnětí svobody, mohou být přeměněny na trest odnětí svobody. Na nepodmíněný trest odnětí svobody však musí být nahlíženo jako na ultima ratio, tedy poslední možnost. Nese s sebou totiž celou řadu nevýhod v čele s vyšší nákladů na zajištění fungování systému vězeňství a negativním působením na osobu pachatele spojeným s přerušением rodinných a sociálních vazeb a získáním nežádoucích znalostí či schopností ve vězeňském prostředí (tzv. prizonifikace).

Problematika trestu odnětí svobody je velmi rozsáhlá a také velmi diskutovaná, a to i širokou veřejností. Cílem této práce je zmapovat přístup českého právního řádu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody zejména se zaměřením na jeho výkon. Práce je rozdělena na tři části, přičemž první část je věnována teoretickému úvodu do problematiky a pojednává o historii trestu odnětí svobody a různých přístupech k jeho funkci. Druhá část se zabývá ukládáním nepodmíněného trestu odnětí svobody se zaměřením na faktory, které volbu druhu trestu a jeho výměru ovlivňují. Poslední část je zaměřena na výkon trestu odnětí svobody a jeho vliv na odsouzené a je doplněna o praktické poznatky získané osobní návštěvou Věznice Rapotice. Cílem této části bylo přiblížit fungování a každodenní život odsouzených a zaměstnanců Vězeňské služby při výkonu jejich zaměstnání, na konkrétním příkladu zmapovat podmínky výkonu trestu a fungování vězeňského systému u nás a pokusit se o jejich objektivní zhodnocení.

Část I. Teoretická východiska trestu odnětí svobody

1 Historie trestání a trestu odnětí svobody

V průběhu dějin se pojetí smyslu a funkce trestu významně vyvíjelo. V souvislosti s proměňováním priorit společnosti, posilováním autority státní moci, důrazu na humanismus a svobodu člověka se postupně měnily i formy trestů a jejich výkon.

1.1 Starověk

V období starověku se trestní právo a formy trestů odvíjí od uspořádání společenství a od síly státní autority. Trestní právo má často soukromoprávní povahu a tresty mají spíše účel odplatný, případně odstrašující. Uplatňují se tresty mrzačící, analogicky odpovídající spáchanému činu podle zásady oko za oko, užívá se trest smrti i tresty majetkové. Trest odnětí svobody v dnešním slova smyslu se neužívá. Jako jeho ekvivalent postihující svobodu jednotlivce může sloužit trest vyhoštění nebo zotročení. V římském právu, zejména v období principátu, se stále častěji uplatňoval trest vyhnanství, který existoval ve dvou formách. Ta lehčí, tzv. *relegatio*, spočívala v zákazu pobytu na konkrétním místě nebo naopak v určení místa pobytu na určitou dobu. Těžší forma, tzv. *deportatio*, byla spojena se ztrátou majetku a občanských práv a byla doživotní. Objevují se i věznice, které ale mají za úkol spíše zajištění přítomnosti osoby než dlouhodobé omezení její svobody.

1.2 Feudalismus

Za raného feudalismu se výrazně projevuje soukromý charakter trestního práva a personalita práva. Přetrvává odlišné trestání a odlišný způsob výkonu trestu u příslušníků různých společenských tříd. Typy trestů i účel trestání zůstávají podobné jako ve starověku – tresty mrzačící, trest smrti a tresty majetkové. Odnětí svobody má stále spíše zajišťovací charakter. Význam dostává pro příslušníky vyšších společenských vrstev nadané osobních svobodou. U těch se jako alternativa k věznění uplatňuje nucený pobyt v přísných klášterních podmínkách.

Postupně však trest odnětí svobody nabývá na významu a v 16. století je již trestem zcela běžným. Existují různé typy vězení, do nichž se vězni umísťují na základě

příslušnosti k společenské třídě či charakteru činu – např. vězení šlechtická (často na hradech), městská (radnice, sklepení), panská (zámecké žaláře), církevní (kláštery, inkviziční), či vojenská (káznice). V té době začíná být využívána i pracovní síla vězňů a jsou odesíláni na tzv. galeje. Z českých zemí jsou odsouzení odesíláni na galeje na Dunaji nebo na stavby pevností proti Turkům. Koloniální velmoci později začínají uplatňovat i trest deportací a na zámořských územích i na nově kolonizovaném území Ruska vznikají trestanecké kolonie.

1.3 Osvícenství

Chápání trestu odnětí svobody v dnešním slova smyslu se prosazuje až v době osvícenství. Spolu s myšlenkami světových filozofů, jako byli Montesquieu, Voltaire, Beccaria či Bentham, se rozšiřuje idea humanizace trestání, převýchovy pachatele a ochrany společnosti. Na významu nabývá svoboda jednotlivce a větší úcta k životu člověka. V českých zemích o tomto posunu svědčí například zrušení nevolnictví nebo dočasné upuštění od trestu smrti za vlády Josefa II. Do trestního zákonodárství se prosazují moderní zásady jako *nullum crimen, nulla poena sine lege*, zásada proporcionality či zákaz analogie. Účel trestu se z primárního odstrašení mění na prevenci, převýchovu a ochranu společnosti. V 18. století má již trest odnětí svobody charakter hlavního používaného trestu.

1.4 Moderní penologické směry

S postupným soustředěním řemeslné výroby a později průmyslu do měst a s tím souvisejícími sociálními jevy se již od 16. století v západní Evropě začínají prosazovat tzv. moderní penologické směry. V Anglii a Holandsku vznikají internační budovy, tzv. korekční či pracovní domy, které soustřeďují delikventy, tuláky a bezprizorní, ale i například fyzicky či psychicky nemocné osoby. Rozlišují se korekční domy pro dospělé a pro mladistvé, nápravnými metodami jsou práce a základní vzdělávání. Tento přístup se prosazuje například v tzv. Amsterdamském modelu. Díky vlivu protestantství se moderní penologické směry výrazněji rozvíjejí v severní Americe, kde zejména se v 18. a 19. století vyvíjejí základní typy moderních penologických systémů.

1.4.1 Pennsylvánský systém

Systém založený na absolutní izolaci vězňů, který vznikl v roce 1786 ve Philadelphii, získal podle státu svého vzniku označení pennsylvánský. Užíval se jak pro dlouhodobé tak pro krátkodobé tresty. Charakteristická budova věznice ve tvaru sedmicípé hvězdy byla architektonicky uzpůsobena tomu, aby zamezovala vězňům ve styku s ostatními vězni i s personálem. Vězni se mohli setkávat s duchovním, nesměli mu však odpovídat. V cele měli k dispozici Bibli, nepracovali a měli se modlit a zpytovat svědomí a tím se dopracovat k nápravě. Psychická i fyzická deprivace byla pro vězně velkou zátěží, mnoho z nich se psychicky hroutilo. Navíc tento přístup vězňů osoby nijak nepřipravoval pro návrat do společnosti.

1.4.2 Auburnský systém

Auburnský systém je pojmenován podle věznice v Auburn ve státě New York, kde byl od roku 1823 používán. Je upuštěno od absolutní izolace vězňů, přesto je vyžadováno stálé mlčení. Za porušení tohoto a jiných pravidel byli vězni trestáni například tělesnými tresty nebo menším přidělem stravy, naopak za usilovnou práci mohli být odměněni zvýšenými přiděly či zmírněním režimu. Přes den vězni pracovali ve společných dílnách, v noci byli izolováni na velmi malých celách (2x1m). Fyzická deprivace byla nižší, psychická však zůstávala. Vězni působili jako pohybující se sochy¹ a ani tento systém je nepřipravoval pro život po propuštění. V Evropě se podobný systém prosadil jako tzv. Genfský systém.

1.4.3 Ženevský systém

V klasifikačním, neboli tzv. Ženevském systému, nazvaném podle trestnice ve švýcarské Ženevě založené roku 1833, jsou kombinovány principy izolace a mlčení s dalšími prvky. Základem je klasifikace vězňů podle podobných kritérií, jako je tomu dnes – podle věku, pohlaví, spáchaného trestného činu, recidivy, a také podle vzdělání či pracovních schopností. Podle těchto kritérií byli vězni zařazováni do čtyř kategorií. Mladiství (16 – 18 let) byli vždy umísťováni do nejléčší kategorie. Striktní mlčení se zachovávalo ve všech kategoriích. V nejtěžší, vstupní, kategorii, v níž vězeň strávil od

---

¹ KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 199. ISBN 80-7179-813-4.

dvou týdnů do půl roku, se uplatňovala úplná izolace. Podle známek nápravy se vězeň postupně umísťoval do lehčích podmínek, kde mu byly například umožněny návštěvy rodinných příslušníků. Za dobré chování mu mohla být část trestu podmíněně odpuštěna.

Na podobném principu fungoval i tzv. Obermayerovský systém, který se zabýval i využitím volného času vězňů, výchovným působením personálu věznice i zapojení vězňů do organizace věznice (tzv. dohlížeči).

1.4.4 Progresivní systémy

Progresivní systémy vycházejí z myšlenky postupného zvolňování režimu vězně po jeho nástupu do věznice na základě jeho nápravy. V tzv. anglickém progresivním systému byl vězeň v prvním stupni na devět měsíců umístěn do samovazby, kde nepracoval a byla mu krácena strava. Ve druhém stupni byl zařazen do práce, pro kterou mu byla poskytnuta profesní příprava. Po odpykání $\frac{3}{4}$ trestu byl přeřazen na třetí stupeň, odkud mohl být později podmíněně propuštěn.

V tzv. irském progresivním systému byl vězeň na prvním stupni izolován od společnosti, přičemž v první fázi vykonával nudnou práci izolovaně ve své samostatné cele a dostával omezené množství jídla, ve druhé fázi se mu dostávalo lepší stravy a zajímavější práce ve společnosti ostatních vězňů a také se mohl účastnit různých diskusí. Na dalším stupni vězni vykonávali těžké práce, nejčastěji venku na veřejnosti. Na posledním stupni vězni pobývali v otevřených věznicích s neozbrojeným dozorem a s možností podmíněného propuštění.

Dalším progresivním systémem je tzv. bodovací systém zavedený kapitánem Maconochiem v deportační kolonii v Norfolku v Austrálii. Systém spočíval v tom, že vězeň měl svým chováním a plněním pracovních úkolů dosáhnout určitého počtu bodů a pak mohl být propuštěn. Vězni byli podle bodů přeřazováni do mírnějších režimů. Byl také kladen důraz na skupinovou práci s vězni, budování odpovědnosti za kolektiv a zapojení vězňů do samosprávy.

Ze systémů zaměřených na mladistvé lze jmenovat tzv. elmirský systém (USA) nebo tzv. borstalský systém (Anglie), které se snažily o rehabilitaci vězňů mladistvých a progresivní přístup k trestu. Položily také základ postpenitenciární péči.

Na základě zavádění těchto penitenciárních systémů se do popředí dostává výchovná funkce trestu a následné začlenění odsouzených do společnosti. Do vězeňství se zapojují dnes užívané prvky individuálního posouzení vězně a následného individuálního přístupu k němu, vzdělávání, zaměstnávání, volnočasových aktivit a přípravy na život po propuštění.

1.5 Mezinárodní trendy ve vězeňství

Od konce 19. století až do druhé světové války se konala řada kongresů Mezinárodní trestní a penitenciární komise, včetně kongresu konaného v roce 1930 v Praze, které se věnovaly kriminalitě a trestání mladistvých, ale i dalším problémům týkajícím se nejen vězeňství. Komise fungovala až do roku 1951, kdy její úkoly převzala Organizace spojených národů. Vypracovala zejména soubor obecných pravidel pro zacházení s vězni schválený Společností národů v roce 1934, který byl základem pro vypracování Standardních minimálních pravidel zacházení s vězni (SMP). Tato pravidla schválil kongres OSN v roce 1955 rezolucí Hospodářské a sociální rady OSN č. 663 CI. Jak již název napovídá, tato pravidla stanovují minimální požadavky na zacházení s osobami v nápravných zařízeních, kladou důraz na svobodu vyznání vězněných osob, na zdravotní péči a přiměřenou životní úroveň a na sjednocování základního nezbytného standardu ve věznicích po celém světě². Postupně byla na půdě OSN přijata celá řada dalších dokumentů týkajících se vězeňství, mezi nimi např. Deklarace a Konvence proti týrání, Listina zaručující ochranu práv osob očekávajících trest smrti či Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody.

1.6 Evropská vězeňská pravidla

Rada Evropy vydala s ohledem na evropské tradice a moderní trendy ve vězeňství v roce 1973 přepracovanou verzi SMP jako Evropská vězeňská pravidla (EVP), která byla v roce 1987 revidována a měla být zaváděna do zákonodárství členských států. Mají formu doporučení Výboru ministrů členským státům a jsou tedy tzv. soft law. I přes tento svůj pouze doporučující charakter a praktickou nevymahatelnost se těší velké autoritě, jsou zúčastněnými státy respektována a mají

---

² KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 208. ISBN 80-7179-813-4.

význam při tvorbě vnitrostátních právních předpisů. Zatím poslední revize proběhla v roce 2006.

Evropská trestní politika po druhé světové válce vychází z myšlenky, že trest odnětí svobody je trestem sám o sobě a podmínky výkonu by ho proto neměly zhoršovat. Režim zacházení má spočívat v reedukaci a resocializaci odsouzeného a v neposlední řadě musí být zachována základní práva a důstojnost jednotlivce. Tyto myšlenky rozvíjejí základní principy, které jsou uvedeny v první části EVP i všech 108 konkrétních pravidel rozdělených do devíti částí. Zabývají se oblastmi podmínek výkonu trestu, zajištěním péče a zachování zdraví odsouzených, pořádku a bezpečnosti ve věznicích, vedením věznic a jejich personálem, kontrolou věznic, režimem odsouzených a pozornost věnují i podmínkám ve vazbě. Důraz je kladen na zachování důstojnosti, účinný, ale humánní přístup vězeňské správy a na přípravu vězňů na život po propuštění.³

2 Pojem a účel trestu

Trest je zákonem stanovený právní následek určitého zaviněného protiprávního jednání spočívající v újmě pachateli, která jím má být pocíťována a přijímána jako zlo. Jedná se o prostředek státního donucení, který lze uložit pouze soudem a výhradně pachateli trestného činu.⁴ V účelu trestu lze spatřovat to, čeho má být trestem dosaženo. Odpověď na tuto otázku se v průběhu dějin měnila a vyvinuly se dvě základní teorie – teorie absolutní (teorie odplaty) a teorie relativní (teorie prevence).

2.1 Teorie účelu trestu

Podle absolutní teorie je primárním a jediným účelem trestu odplata za spáchaný čin a to ve stejném rozsahu, v jakém byl čin spáchán. Vychází se z předpokladu, že pachatel se činu dopustil ze svobodné vůle a musel tedy počítat s následnou odplatou. Účelem trestu je docílení absolutní spravedlnosti, neboť byl-li porušen společenský řád, je nutno ho nastolit zpět. Pachatel se se společností vyrovná pouze odpykáním trestu

---

³ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s.72, ISBN 80-210-3025-9.

⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 347 a 351. ISBN 978-80-87212-49-3.

odpovídajícího jeho provinění. Vedle potrestání pachatele jako jedince tak absolutní teorie nesleduje žádné další cíle a trest je tedy cílem sám o sobě. Zastánci této teorii byli například filozofové I. Kant a G. W. J. Hegel nebo již Aristoteles.⁵

Oproti tomu relativní teorie vidí v trestu prostředek ochrany společnosti a předcházení páchaní zla do budoucna. Trest má být užitečný i pro společnost jako celek. Nevychází z předpokladu svobodného rozhodnutí pachatele, ale z myšlenky, že vadné chování jednotlivce vyžaduje nápravu. Pojímá tedy trest jako léčení „nemoci“. Na základě relativní teorie se tak uplatňuje řada preventivních opatření, a to jak v oblasti prevence individuální, tak generální. Představiteli této teorie byli například P. J. Anselm von Feuerbach, F. Liszt, C. Lombroso či E. Ferri.⁶

V současné době převažují teorie smíšené, a to i v českém právním řádu. Stále častěji se ale prosazují tendence k posílení odplatné teorie.

2.2 Účel trestu v trestním zákoně

V dříve platném trestním zákoně č. 140/1961 Sb. byl účel trestu výslovně uveden v § 23. Byla jím ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránění odsouzenému v páchání další trestné činnosti a jeho výchova k tomu, aby vedl řádný život, a také výchovné působení na ostatní členy společnosti. Současný trestní zákoník výslovně účel trestu neuvádí, nicméně naukou je původní pojetí účelu trestu stále přijímáno. Lze tedy vycházet z toho, že trest má mít funkci ochrannou, individuálně-represivní a individuálně i generálně preventivní. Podle TrZ má být nově účel trestu vyvozen z obecných zásad trestání a ustanoveních o jednotlivých trestech a ochranných opatřeních obsažených v ustanoveních Hlavy V. TrZ.

Zásada zákonnosti vyjádřená v § 37 odst. 1 TrZ umožňuje v souladu s principem *nulla poena sine lege* ukládat sankce (tresty, ochranná opatření) pouze na základě zákona. Z toho vyplývá, že výčet trestů uvedených v zákoně je úplný a jiné tresty uložit nelze. Zásada přiměřenosti (§ 38 odst. 1 TrZ) vyžaduje ukládání trestu adekvátního povaze a závažnosti spáchaného činu a poměrům pachatele. Nepřiměřený trest by totiž

---

⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 348. ISBN 978-80-87212-49-3.

⁶ KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 187. ISBN 80-7179-813-4.

nemohl mít na pachatele ani na společnost požadovaný efekt. Zásada personality sankce znamená, že trest by neměl postihovat jinou osobu, než osobu pachatele. Bohužel však obvykle není možné se zcela vyhnout sekundárnímu postižení důsledky trestu, např. pro rodinu pachatele. Zásada individualizace použitých sankcí obsažená v § 39, 41 a 42 TrZ vyžaduje při ukládání sankce zohlednění závažnosti trestného činu, přitěžujících a polehčujících okolností, poměrů pachatele a možností jeho nápravy i možností satisfakce poškozených osob. Zásada humanity sankcí (§ 37 odst. 2 TrZ) zakazuje uložení krutých a nepřiměřených sankcí a ponížení důstojnosti při výkonu trestu. § 53 odst. 1 TrZ zakotvuje zásadu neslučitelnosti určitých druhů sankcí, která neumožňuje užití sankcí podobné povahy vedle sebe (např. propadnutí majetku a pokuta). Jako samostatné zásady bývají někdy uváděny⁷ i zásada subsidiarity přísnější sankce (§ 38 odst. 2 TrZ), zohlednění právem chráněných zájmů osob poškozených trestným činem (§ 38 odst. 3 TrZ) a zásada jednoty prevence a represe.

V zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (ZSVM), který sankci označuje ne jako trest, ale jako opatření (výchovné, ochranné a trestní), zůstalo výslovné uvedení účelu opatření ukládaných mladistvým zachováno v § 9, který stanoví, že *účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění*. Důraz tak klade zejména na výchovnou funkci opatření.

3 Funkce trestu

Trest odnětí svobody plní roli prostředku, jímž se realizují funkce trestního práva jako takového a to zejména funkce ochranná, ale i funkce represivní a preventivní. Ochrana společnosti před kriminalitou je základní funkcí trestního práva, které vytyčuje, jaké zájmy je nutno chránit na nejvyšší úrovni, a kdy již nepostačují jiné prostředky na soukromoprávní či správně-právní úrovni. Preventivně trestní právo působí vůči jednotlivci i společnosti tak, aby v budoucnu nebyla páčána trestná činnost. U trestu odnětí svobody se individuální prevence projevuje tím, že na

---

⁷ NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné*. 6., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 440, ISBN 978-80-7357-509-0.

odsouzeného má být výchovně působeno tak, aby vedl řádný život, generálně má potenciální pachatele odrazovat od případné trestné činnosti hrozba uložení trestu. Tento preventivní účinek trestu odnětí svobody je, jak v případě prevence individuální, tak zejména prevence generální, těžko empiricky prokazatelný, ale nelze ho zcela pominout. Represivní funkce se v trestu odnětí svobody projevuje nejvýrazněji, a to ve fyzickém zabránění páchaní trestné činnosti izolací od společnosti. Trest odnětí svobody a jeho výkon je ovšem také spojen s řadou faktorů, které následný život pachatele ovlivní negativně.

Funkci trestu lze definovat jako způsob, jakým trest působí, jaké má účinky. Penologická teorie rozeznává obvykle pět přístupů k funkci trestu.

3.1 Teorie odplatná (retribuční)

Teorie odplatná vychází z výše uvedených myšlenek filozofie indeterminismu I. Kanta a G. W. J. Hegela, že trest má být přirozeným důsledkem spáchání trestného činu a je jediným možným vyrovnáním se společností za porušení společenského řádu. Výše trestu má odpovídat škodlivosti trestného činu a působí jako odplata, kterou však nemohou provést oběti; to je úkolem státu, který tak zaručí spravedlivost a přiměřenost trestu. Existuje zde ekvivalence mezi újmou způsobenou pachatelem a újmou, již má pocítit pachatel. Odplatná funkce trestání (neboli *ius talionis* – právo na odplatu) se samozřejmě objevuje již od počátku lidských dějin. Už Chamurappiho zákoník obsahoval pravidlo „oko za oko, zub za zub“. Pod pojem *ius talionis* se však často v dějinách podřazovala nejen odplata odpovídající spáchanému činu, ale i msta, která byla svým rozsahem větší než spáchaný čin.⁸ V přísnějším trestu lze spatřovat prvky generální i individuální prevence prostřednictvím odstrašení, není však daleko ke zneužití trestu k prospěchu toho, kdo trest ukládá, nebo k pouhé manifestaci jeho moci. Ačkoli je teorie odplaty nejstarším přístupem k funkci trestu, v poslední době získává více na významu vzhledem k rostoucím kriminalitě a vzrůstající skepsi společnosti k převýchovným účinkům trestů.

---

⁸ PLEVA, Jiří. *Nepodmíněný trest odnětí svobody z pohledu teorie a praxe*. (Dizertační práce) Praha: Karlova Univerzita v Praze – právnická fakulta 2011, s. 29.

3.2 *Teorie odstrašení*

Teorie odstrašení se zaměřuje na preventivní účinky trestu, a to jak na pachatele jako jednotlivce (individuální prevence), tak i na společnost (generální prevence), a usiluje o zamezení páchaní trestné činnosti v budoucnu. Hrozba určité újmy na kvalitě života potenciálního pachatele (omezení svobody či využití času, finanční újma, společenské stigma, atd.) by měla odrazovat od spáchání trestného činu. Motivace pachatele ke spáchání trestného činu však nemusí být čistě racionální a může být ovlivněna i dalšími vnějšími a vnitřními faktory, což částečně oslabuje argumenty této teorie. Také je při určování trestů, více než na škodlivost spáchaného činu, nutno pohlížet na osobu pachatele, neboť různí pachatelé budou tíži dané újmy pociťovat odlišně. Zejména v případě recidivistů je odstrašovací funkce trestu diskutabilní. Často je také zmiňována funkce exemplárního potrestání, zejména v souvislosti s trestem smrti. Zde však hrozí riziko nadužívání či zneužívání exemplárních trestů a jejich vliv na generální prevenci se výrazně zmenšuje. Výzkumy potvrzují platnost výroku C. Beccarii, že „*preventivní funkce trestu nespočívá v jeho tvrdosti, ale v jeho neodvratnosti*“⁹, a proto je nutno se spíše než na tvrdost trestu soustředit na rychlost a efektivnost trestního procesu.¹⁰

3.3 *Teorie rehabilitační (nápravná)*

Rehabilitační teorie chápe trest jako způsob, jak zjistit a napravit ty části osobnosti a chování pachatele, které mají vliv na páchaní trestné činnosti (např. vrozené vlastnosti či výchova) a zároveň pátrá po příčinách páchaní trestné činnosti v pachatelově okolí. Pachateli má být poskytnuta odborná pomoc a asistence při procesu nápravy vedoucí k odstranění společensky nežádoucího chování a jeho příčin. Tato teorie se nejvíce rozvíjela v 60. letech 20. století v USA a následně se rozšířila do celé Evropy. Zejména ve skandinávských zemích zůstává výchozí teorií funkce trestů. Podle této teorie jsou příčinou páchaní trestné činnosti sociální a psychologické faktory působící negativně na vývoj a chování jednotlivce. V rámci výkonu trestu se vytváří

---

⁹ Cit: KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 190. ISBN 80-7179-813-4.

¹⁰ PLEVA, Jiří. *Nepodmíněný trest odnětí svobody z pohledu teorie a praxe*. (Dizertační práce) Praha: Karlova Univerzita v Praze – právnická fakulta 2011, s. 31.

příležitost tyto faktory eliminovat pomocí výchovných a rehabilitačních programů. Tyto programy, které se uplatňují i v našem prostředí, jsou náročné jak po personálně odborné stránce, tak i po stránce finanční, avšak umožňují a zjednodušují následné začlenění pachatelů trestné činnosti do běžné společnosti. Vedle těchto programů se do právních řádů vlivem rehabilitační teorie zavádí a rozšiřuje využití alternativních trestů, probace a postpenitenciární péče.

3.4 *Teorie eliminační (izolační)*

Eliminační teorie v sobě spojuje prvky individuální represe a ochrany společnosti. Pachatel je izolován od společnosti a je omezena jeho osobní svoboda či svoboda pohybu, čímž je společnost chráněna před jeho další trestnou činností. Vliv eliminační teorie se projevuje zejména v dlouhodobých nebo doživotních trestech odnětí svobody ukládaných pachatelům zvláště závažných trestných činů, u nichž se možnost nápravy jeví jako mizivá. Dále se projevuje také v poměrně nedávno zavedeném institutu detence. Izolační funkci mají v dnešní době i tresty vyhoštění a zákazu pobytu. Izolační tendence se projevovaly již v nejstarší minulosti, kdy vyloučení pachatele z komunity pro něj mělo často fatální následky. Vyhnanství se jako trest se v novodobé historii používalo nejen za závažnou trestnou činnost, ale naopak častěji z politických důvodů. Mírnější formou, v níž se tato teorie projevuje mimo oblast trestního práva, je sociální izolace vycházející z morálního odsouzení pachatele činu (třeba i ne trestného) společností, které je často nepřiměřené spáchanému činu. Problémem eliminační teorie ve vztahu k udělování dlouhých trestů odnětí svobody je finanční náročnost vězeňství, a pokud by se v rámci výkonu trestu neuplatňovaly také jiné přístupy (např. výchovné a začleňovací programy), mohl by se trest po propuštění pachatele v konečném důsledku projevit jako kontraproduktivní vzhledem k negativním vlivům působícím na odsouzeného ve věznici.

3.5 *Teorie restituční (kompenzační, restorativní)*

Nově se do právních řádů, včetně toho českého, dostávají prvky tzv. restorativní justice. Ta se zaměřuje na odčinění újmy oběti jako jednotlivci a nikoli celé společnosti. Její podstatou není pouhé jednostranné „vnucení“ spravedlnosti ze strany státu pachateli i oběti, stát zde plní roli mediátora, který smiřuje oběť s pachatelem a pomáhá urovnávat škodlivé následky spáchaného činu. Jeho autoritativní role nastupuje až ve

chvíli, kdy jednání mezi obětí a pachatelem nemají výsledky. Cílem tohoto přístupu je urovnání sociálních vztahů, lítost pachatele včetně omluvy a nápravy škodlivých následků a nahrazení újmy oběti. Tento postup lze samozřejmě aplikovat pouze za aktivního přístupu zúčastněných a se souhlasem oběti i pachatele a neznamena úplné opuštění obvyklých postupů v trestním řízení. Principy restorativní justice se uplatňují zejména u trestné činnosti mladistvých.

V českém trestním právu, stejně jako ve většině dalších států, se tyto přístupy v praxi prolínají. Teorie retribuční se projevuje např. v § 38 odst. 1 a 3 TrZ, rehabilitační v § 2 odst. 2 ZVT a v praxi se odráží např. užíváním tzv. programů zacházení. Teorie eliminační je přítomna v samotné existenci trestu odnětí svobody, pokud je vnímán jako ochrana společnosti (např. § 2 ZVT odst. 1 část za středníkem). Prvkem restorativní justice je např. možnost podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 an. TŘ) či institut narovnání (§ 309 an. TŘ). Odkaz na odstrašovací funkci trestu byl v novém trestním zákoníku odstraněn, přesto nelze její význam v našich podmínkách alespoň pro většinovou společnost pominout.

Část II. Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody

4 Zásady ukládání trestů

Základní zásady pro ukládání trestu již byly stručně zmíněny v kapitole o účelu trestu. Pro ukládání trestů však vzhledem k absenci vyslovení účelu trestu v trestním zákoně hrají roli z nejpodstatnějších.

Na prvním místě při ukládání trestů stojí zásada zákonnosti trestních sankcí (§ 37 odst. 1 TrZ), která je součástí obecné zásady trestního práva *nullum crimen, nulla poena sine lege* vyjádřené v § 12 odst. 1 TrZ, a která znamená, že tresty lze ukládat pouze na základě zákona. Jde tedy pouze o tresty uvedené v trestním zákoně¹¹ a nikoli například tresty podle zvykového práva či úvahy soudce. Nelze přitom zapomínat ani na související zákaz retroaktivity a zákaz analogie *in malam partem*. Tyto zásady nacházejí podklad v čl. 39 Listiny základní práv a svobod a čl. 7 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.

V rámci pravidel daných zákonem je nutno na základě zásady individualizace trestních sankcí vybrat trest, který je pro konkrétního pachatele konkrétního činu nejvhodnější. To je zajištěno individualizací zákonnou a soudní. Zákon dává na výběr alternativně několik druhů trestů a pro trest odnětí svobody u jednotlivých skutkových podstat stanovuje relativně určitou trestní sazbu rámcově určující možný rozsah trestu, tedy jeho horní a dolní hranici. Soud s ohledem na zákonné limity po zvážení kritérií v § 39 TrZ vybere z katalogu trestů v § 52 TrZ vhodný druh trestu či více druhů trestů, které je možno uložit vedle sebe a jeho resp. jejich výměru. Výměrou se rozumí rozsah trestu, případně i jeho obsah (např. které činnosti se bude týkat trest zákazu činnosti) a jeho další modality (např. výběr typu věznice, do které bude odsouzený k trestu odnětí svobody zařazen). Při zvážení všech kritérií pro stanovení druhu a výměry trestu je takto realizována zásada individualizace trestní sankce.

Stanovený trest by měl být adekvátní a přiměřený. Zásada přiměřenosti (§ 38 odst. 1 TrZ), jako základní zásada uplatňovaná při ukládání trestů, není vyslovena na ústavní úrovni, ale váže se k základní lidským právům na osobní svobodu a lidskou důstojnost a zákazu mučení, krutého a nelidského zacházení. Je významným prvkem

---

¹¹ Trestním zákonem se rozumí zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob

Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Při ukládání trestu neznamená tato zásada přiměřenost ve smyslu odpovídající odplaty za spáchaný trestný čin (*ius talionis*), ale znamená požadavek na proporcionalitu mezi spáchaným činem a osobou pachatele. Soudem uložený trest a jeho výměra tak musí být přiměřeně přísné a vyvažovat v sobě zájem na ochraně společnosti před pachatelem trestného činu a rozsah zásahu do práv pachatele. Příliš přísný nebo naopak příliš mírný trest totiž nemůže plnit svůj účel a nebude společností nebo pachatelem vnímán jako spravedlivý. Je třeba vzít v úvahu, že nepodmíněný trest odnětí svobody je považován za trest nejpřísnější a má být v souladu se zásadou subsidiarity přísnější sankce (§ 38 odst. 2 TrZ) ukládán, pouze pokud nepostačí trest jiný. Se zásadou přiměřenosti souvisí také zásada humanismu výslovně uvedená v § 37 odst. 2 TrZ, která nachází svůj základ už v čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Zakázány jsou tak tresty kruté, nepřiměřené a ponižující a není možné, aby výkonem trestu byla ponížena lidská důstojnost.

5 Trest odnětí svobody v systému trestů

Systémem trestů se rozumí výčet jednotlivých druhů trestů, jejich uspořádání podle závažnosti a zájmů, které trest postihuje, a vzájemné vztahy mezi nimi.¹² § 52 TrZ taxativně vyjmenovává tresty, které lze podle českého právního řádu za trestný čin uložit. Taxativnost výčtu v souladu se zásadou zákonnosti implikuje skutečnost, že jiné druhy trestů uložit nelze.

Trestní zákoník rozeznává tyto druhy trestů:

- a) odnětí svobody, jímž se rozumí nepodmíněný trest odnětí svobody včetně výjimečného trestu jako zvláštního typu TOS, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem,
- b) domácí vězení,
- c) obecně prospěšné práce,
- d) propadnutí majetku,
- e) peněžitý trest,
- f) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- g) zákaz činnosti,

---

¹² NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné*. 6., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 358, ISBN 978-80-7357-509-0.

- h) zákaz pobytu,
- i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- j) ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,
- k) ztrátu vojenské hodnosti, a
- l) vyhoštění.

Trest odnětí svobody je v katalogu trestů uveden na prvním místě. Pod tímto pojmem rozumí TrZ v odst. 2 § 52 nepodmíněný TOS, podmíněné odsouzení k TOS a podmíněné odsouzení k TOS s dohledem. Zákonná definice trestu odnětí svobody však, podobně jako definice ostatních druhů trestů, chybí. V současné nauce je sporné, zda lze podmíněné odsouzení považovat za formu TOS, za zvláštní způsob vyměření či výkonu TOS nebo dokonce za samostatný druh trestu, nicméně po přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který podmíněné odsouzení považuje za samostatný typ trestního opatření, však převládá názor, že se jedná o samostatný druh trestu. Tato práce se tedy dále věnuje trestu odnětí svobody v jeho nepodmíněné formě.

Výslovnou definici nepodmíněného trestu odnětí svobody není jednoduché najít ani v dostupné odborné literatuře, nicméně lze ji vyvodit z jeho základních znaků. Lze ho definovat jako univerzální a zároveň nejpřísnější druh trestní sankce, který lze podle trestního zákona uložit pravomocným rozsudkem soudu v trestním řízení za jakýkoliv trestný čin a jehož podstatou je omezení osobní svobody a zásah do dalších základních práv a svobod jednotlivce. Jeho univerzalita spočívá v tom, že při splnění podmínek (např. § 55 odst. 2 TrZ) může být uložen za každý trestný čin, přičemž jeho sazba je stanovena u každé skutkové podstaty a funguje tak jako určité měřítko závažnosti trestného činu. Jeho vlastností je také subsidiarita. Vzhledem k tomu, že je trestem nejpřísnějším postihujícím práva a povinnosti jednotlivce v nejvyšší míře, je považován za krajní prostředek potrestání pachatele a neměl by být ukládán, postačí-li sankce mírnější.

Nepodmíněný trest odnětí svobody má dvě varianty – TOS jako trest pravidelný, který lze uložit nejvýše na dvacet let a jako trest výjimečný, u nějž TrZ v § 54 rozeznává dvě formy – na dvacet až do třiceti let a formu TOS na doživotí.

Je-li to vhodné, může soud uložit místo nepodmíněného trestu odnětí svobody tzv. alternativní trest. S takovým trestem nejsou spojeny všechny negativní následky

nepodmíněného trestu odnětí svobody a i náklady na jeho výkon bývají nižší, a proto může být v daném případě vhodnější jak pro pachatele, tak pro společnost. Ve snaze omezit užívání krátkodobých trestů odnětí svobody¹³ a naopak ve snaze o častější využívání tzv. alternativních trestů zavedl trestní zákoník č. 40/2009 Sb. účinný od 1. 1. 2010 dva nové druhy alternativních trestů (domácí vězení a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce) a také ve svém § 55 odst. 2 stanovil hranici, do níž má být trest odnětí svobody uložen pouze ve výjimečných případech. Tento paragraf vyjadřuje subsidiaritu nepodmíněného TOS, když omezuje uložení nepodmíněného TOS za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět¹⁴ let, jen na případy, kdy by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Ještě přísnější podmínky jsou stanoveny pro ukládání trestu za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 odst. 1 nebo 2 TrZ, kdy lze tento trest uložit, jen pokud to vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit jiným trestem. Soud je v případě těchto trestných činů povinen zhodnotit osobu pachatele a možnosti jeho nápravy podle kritérií, o nichž je pojednáno v následující kapitole, a rozhodne-li se přesto pro nepodmíněný TOS, musí to řádně odůvodnit. V praxi se bude se jednat zejména o případy recidivy či vícečetných přitěžujících okolností.

Soud může uložit jeden druh trestu nebo i více trestů vedle sebe, přičemž nelze vedle sebe uložit tresty postihující stejný zájem pachatele, na což pamatuje § 53 TrZ. Nelze tak uložit trest odnětí svobody vedle trestu domácího vězení nebo obecně prospěšných prací, trest domácího vězení vedle obecně prospěšných prací, trest zákazu pobytu vedle vyhoštění či peněžitý trest vedle propadnutí majetku.

Z procesního hlediska o druhu a výši trestu rozhoduje soud rozsudkem v hlavním líčení či veřejném zasedání spolu s rozhodnutím o vině nebo usnesením ve veřejném zasedání v případě rozhodování o přeměně trestu nebo vykonání trestu odsouzeného, který se neosvědčil.

---

¹³ Pojem krátkodobý trest není přesně vymezen, v teorii se tímto pojmem označují tresty odnětí svobody do šesti měsíců, jednoho roku nebo až do 18 měsíců. Praxe, např. rozhodnutí Nejvyššího soudu 7 TZ 39/2001, pod tímto pojmem chápe tresty v rozsahu přibližně do sedmi měsíců, což odpovídá ekvivalentu maximální výměry trestu obecně prospěšných prací.

¹⁴ Do novely provedené zákonem č. 330/2011 Sb. byly horní hranicí tři roky.

6 Okolnosti rozhodné pro stanovení druhu a výměry trestu

Při ukládání trestu soud musí mít na mysli účel trestu a řídit se obecnými zásadami pro ukládání trestů uvedenými v § 37, 38, 39, 41 a 42 TrZ i pravidly pro ukládání jednotlivých trestů. Musí zvolit trest adekvátní, dostatečně individualizovaný a odpovídající zvláštnostem spáchaného činu a osobě pachatele. Vodítko mu přitom poskytuje zejména § 39 TrZ stanovující okolnosti, k nimž je třeba přihlídnout, a jejich důležitost, kterou lze vyčíst z pořadí, v jakém jsou jednotlivé okolnosti v odst. 1 § 39 TrZ uvedeny.

6.1 Povaha a závažnost spáchaného trestného činu

Na prvním místě při úvahách soudu o druhu a výměře trestu stojí povaha a závažnost trestného činu spáchaného pachatelem. Obecně (typově) je povaha a závažnost určena již ve znacích dané skutkové podstaty a trestní sazbě u ní uvedené. Trestné činy podle toho lze posoudit jako přečiny (úmyslné nebo z nedbalosti), zločiny a zvláště závažné zločiny. Soud však musí vyhodnotit individuální způsob a intenzitu naplnění těchto zákonných znaků skutkové podstaty a posoudit tak konkrétní povahu a závažnost spáchaného trestného činu. Odst. 2 § 39 TrZ demonstrativně jmenuje okolnosti určující povahu a závažnost trestného činu. Všímá si objektivních znaků trestného činu, tedy významu dotčeného chráněného zájmu, způsobu provedení trestného činu a jeho následků a okolností, za nichž byl trestný čin spáchán, zohledňuje osobu pachatele a také zkoumá subjektivní vztah pachatele k činu, tedy míru jeho zavinění, jeho pohnutku, záměr nebo cíl.

Objektem trestného činu je zájem chráněný trestním zákonem. Z pořadí hlav ve zvláštní části trestního zákoníku je typově patrný význam chráněného zájmu, kdy je na přední místa kladen zájem na ochraně života a zdraví člověka (nikoli ochrana státu a politického zřízení, jako tomu bylo v dříve platném trestním zákoně č. 140/1961 Sb.) Při ukládání trestu však soudce posuzuje stupeň nebezpečnosti poškození či ohrožení konkrétního zájmu pro společnost v daném případě, tedy jde o jemnější distinkci v rámci typových znaků skutkové podstaty – např. šlo-li o běžnou krádež spotřební elektroniky v obchodě či o krádež kulturní památky z galerie. V některých případech se závažnost chráněného zájmu posuzuje i podle předmětu útoku (např. ochrana nezletilých obětí).

Způsobem provedení činu se rozumí druh a povaha jednání i použité prostředky, tedy je-li například čin spáchán se zbraní, vloupáním, násilím, veřejně, surovým, trýznivým nebo zákeřným způsobem apod. V této fázi nelze zohledňovat chování pachatele po činu. Následkem trestného činu se rozumí ohrožení či porušení chráněného zájmu, bere se však ohled i na to, zda byly ohroženy či porušeny objekty vedlejší (např. ublížení na zdraví živiteli rodiny). Pojem následek se v trestním zákoníku objevuje s několika přívlastky. Větší škodlivý následek (§ 42 písm. k)) je obecnou přitěžující okolností a pod tímto pojmem si lze představit závažnější porušení či ohrožení primárního objektu nebo porušení či ohrožení sekundárních objektů. Závažný následek či zvlášť závažný následek (§ 274 odst. 2 písm. a) nebo § 317 odst. 2 c)) podmiňuje použití vyšší trestní sazby a způsobení zvlášť těžkého a těžko napravitelného následku je podmínkou pro uložení výjimečného trestu (54 odst. 3 písm. a)). Naopak zabránění následku trestného činu je polehčující okolností (§ 41 písm. j)), jednou z podmínek účinné lítosti a může být i důvodem zániku trestní odpovědnosti (dobrovolné upuštění od pokusu, přípravy a účastenství). Soud určí druh následku (ohrožení života, poškození majetku apod.) a posoudí jeho intenzitu, přičemž, je-li to třeba, zohlední i výši škody nebo cenu předmětu útoku. U trestných činů majetkových se při určování výše škody vychází z tržní ceny věci v době spáchání činu, naproti tomu u ohrožovacích deliktů z podstaty věci nezáleží jen na rozsahu hrozící škody, ale i na pravděpodobnosti, s jakou škoda či jiná újma nastane.

Dalším z posuzovaných objektivních znaků trestného činu jsou okolnosti, za kterých byl čin spáchán. Jedná se celou řadu okolností, zejména o místo, čas a prostředí, vliv tíživých osobních a rodinných poměrů, které si pachatel nezpůsobil, rozrušenost pachatele či nátlak na něj, nebo situace, za které byl trestný čin spáchán (např. živelní pohroma, válečný stav), vliv má i vůči komu byl trestný čin spáchán (např. záchranář, dítě, závislá osoba). Nezhledňují se zde okolnosti nastalé až po spáchání činu.

Při posuzování osoby pachatele nejde o určení, zda jde o speciální subjekt trestného činu (např. voják, úřední osoba), ale o konkrétní vlastnosti konkrétního pachatele a jeho chování ve společnosti, například věk blízký věku mladistvého, zmenšená přičetnost a psychický stav v době spáchání činu, nedostatek životních zkušeností, vedl-li řádný život, je-li prvopachatelem nebo „kriminálním z povolání“. Význam má i postavení odsouzeného ve společnosti, kdy je třeba zvážit případné

porušení zvláštní povinnosti či zneužití postavení, ale i jeho zásluhy pro společnost. Postoj pachatele k činu po jeho spáchání se při ukládání trestu zohledňuje, ale není hlediskem hodnocení závažnosti trestného činu.

Při určování závažnosti trestného činu soud posuzuje i subjektivní vztah pachatele k činu, jehož součástmi jsou míra zavinění pachatele, jeho pohnutka, záměr nebo cíl. V otázce zavinění soud rozlišuje, zda byl trestný čin spáchán úmyslně či z nedbalosti, jednalo-li se o úmysl přímý či nepřímý nebo nedbalost vědomou či nevědomou, a zhodnotí také míru zavinění a míru pachatelovy rozhodnosti spáchat trestný čin. Některé trestné činy lze spáchat jak úmyslně, tak z nedbalosti. V takovém případě je úmyslný trestný čin zpravidla považován za závažnější. Za úmyslný trestný čin spáchaný s rozmyslem či po předchozím uvážení uloží soud obvykle vyšší trest než za čin spáchaný v náhle pojatém úmyslu. U nedbalostních trestných činů je za závažnější považována forma vědomé nedbalosti; přitom se posuzuje, proč pachatel spoléhal, že ke škodlivému následku nedojde či proč nevěděl o možnosti, že může činem způsobit škodlivý následek a nakolik byly tyto důvody přiměřené. Hodnotí se také intenzita nedbalosti v tom smyslu, zda šlo o hrubou nedbalost (§ 16 odst. 2 TrZ). Psychický stav pachatele může snížit míru jeho zavinění, například v případě spáchání trestného činu v rozrušení, ze soucitu, pod vlivem hrozby či pod nátlakem, stejný důsledek má i spáchání trestného činu v omylu, kterého se pachatel mohl vyvarovat. Pohnutku, tedy vnitřní podnět, který vedl pachatele ke spáchání trestného činu, soud hodnotí jak u úmyslných trestných činů, tak u nedbalostních. Za závažnější bude považovat čin spáchaný ze zavrženíhodné pohnutky, nenávisti, ziskuchtivosti, pomsty apod. (§ 42 písm. b) TrZ), naopak za méně závažný trestný čin spáchaný z omluvitelné pohnutky.

6.2 Osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry pachatele

Druhým hlediskem pro stanovení druhu a výměry trestu jsou poměry pachatele. Jejich zhodnocení je důležité pro posouzení citelnosti trestu pro konkrétního pachatele, jelikož každý pachatel podle svých poměrů může trest pociťovat různě. Zatímco pachatel dopravní nehody, dosud bez jakékoliv kriminální zkušenosti, může i podmíněný trest pocítit jako velkou újmu, mnohonásobného recidivistu majetkové trestné činnosti trest odnětí svobody už nijak nepřekvapí. V tomto případě se nejedná o

okolnosti, které zde byly (pouze) při spáchání trestného činu, jelikož ty byly posouzeny už v rámci prvního zmíněného hlediska, ale o poměry pachatele v době ukládání trestu, které pachatele charakterizují jako objekt ukládaného trestu. Těmito okolnostmi jsou zejména zdravotní stav pachatele a jeho rodiny, těhotenství pachatelky, to, zda pachatel pečuje o rodinu, zda jsou na něm rodina nebo jiné osoby závislé finančně či jinak, jeho zaměstnání či podnikání, společenské postavení apod. V případě, že jde o okolnosti, které zde byly už při spáchání trestného činu a přetrvávají i při ukládání trestu (např. tíživé poměry, které si odsouzený nezpůsobil sám), je třeba je zohlednit jak při hodnocení závažnosti trestného činu, tak při hodnocení poměrů pachatele.

Trest odnětí svobody má obvykle vliv na všechny oblasti života pachatele a obvykle se nelze vyhnout jeho sekundárnímu dopadu na pachatelovu rodinu a osoby v jeho okolí. Význam osobních a jiných poměrů pachatele však nelze při ukládání trestu přeceňovat.

6.3 Dosavadní způsob života pachatele

Vedl-li pachatel doposud řádný život, je tato skutečnost považována za polehčující okolnost, která má vliv zejména na výběr druhu trestu. V případech méně závažné trestné činnosti pachatelů soudy totiž zpravidla přistupují k uložení alternativních trestů namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody. Řádný život pachatele je též předpokladem pro odklony, upuštění od potrestání nebo podmíněný odklad trestu odnětí svobody.

Řádný život podle judikatury¹⁵ neznamená pouze to, že se pachatel v minulosti nedopustil trestné činnosti, ale i to, že plní své pracovní povinnosti, své občanské povinnosti v soukromém životě, zejména ve vztahu k rodinným příslušníkům (např. placení výživného), a také své povinnosti vůči společnosti. Pokud byl pachatel v minulosti odsouzen za trestný čin, soud může, ale není povinen tuto skutečnost hodnotit jako přitěžující okolnost podle § 42 písm. p) TrZ. Záleží přitom na tom, zda předchozí odsouzení zvyšuje závažnost trestného činu a mimo jiné také na době, která od spáchání trestného činu uběhla. K možnostem zohlednění odsouzení, o němž platí fikce, že se na

---

¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 15. června 1967, sp. zn. 8 Tz 45/67, publikované pod č. 11/1968 Sb. rozh. tr. a rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 9. srpna 1972, sp. zn. 2 Tz 69/72, publikovaný pod č. 59/1973 Sb. rozh. tr.

pachatele hledí jako by nebyl odsouzen se Nejvyšší soud ČSSR svým stanoviskem ze dne 4. 4. 1974, sp. zn. Tpjf 28/73, publikovaným pod č. 10/1974 Sb. rozh. tr. vyjádřil, že „z odsouzení, o kterém platí fikce, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, nelze vyvozovat žádné následky pro pachatele a nelze je hodnotit k tíži pachatele při výměře trestu. Tato fikce však nebrání, aby soud při hodnocení osoby pachatele přihlížel ke skutečnosti, že pachatel v minulosti již spáchal trestný čin, a vyvodil z této skutečnosti příslušné závěry z hlediska sklonu pachatele k trestné činnosti, jeho vztahu ke společenským hodnotám chráněným trestním zákonem, možnosti jeho nápravy apod.“ Soud tudíž může ze skutečnosti, že byl pachatel v minulosti odsouzen za trestný čin, vyvodit jeho postoj k dodržování společenských norem a i to, jaký na něj měl účinek dříve uložený trest. Nemůže ale odsouzení, o němž platí fikce, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, posoudit jako přitěžující okolnost podle § 42 písm. p) TrZ.

Mimo dřívějšího odsouzení, které je nejen obecnou přitěžující okolností, ale může být i důvodem pro mimořádné zvýšení trestní sazby podle § 59 TrZ, soud vezme při hodnocení dosavadního života pachatele v úvahu i to, byl-li mu v posledních letech původně uložený alternativní trest z důvodu neplnění uložených povinností přeměněn na trest odnětí svobody.

6.4 Chování pachatele po činu

Chování pachatele po činu je logicky okolností, která nemá vliv na posouzení závažnosti spáchaného činu. Má však svůj význam pro ukládání trestu tím, že ukazuje postoj pachatele ke spáchanému činu ve smyslu pozitivním i negativním. Projeví-li pachatel lítost, dobrovolně se snaží nahradit škodu či odstranit jiné škodlivé následky, jsou tyto okolnosti považovány za polehčující okolnosti (§ 41 písm. j) a n) TrZ). Vůli po nápravě může pachatel projevít například zanecháním styků se škodlivou společností, nastoupením léčby závislosti na návykových látkách apod. Naopak, dáva-li pachatel najevo svoje odhodlání s trestnou činností pokračovat, nerespektuje-li i nadále společenské normy či nepřipouští-li svou odpovědnost za spáchaný čin, bude zpravidla uložen trest přísnější.

6.5 Spolupracující obviněný

Uložení mírnějšího trestu pachateli označenému jako spolupracující obviněný navazuje na procesní institut spolupracujícího obviněného upravený v § 178a TŘ.

Takový pachatel musí splnit podmínky uvedené v odst. 1 zmíněného paragrafu, tedy sdělí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobily významně přispět k objasnění zločinu spáchaného organizovanou skupinou¹⁶, zaváže se o těchto skutečnostech podat úplnou a pravdivou výpověď, dozná se ke spáchanému trestnému činu a souhlasí s označením jako spolupracující obviněný. Poté mu státní zástupce a následně i soudce mohou přiznat status spolupracujícího obviněného, není to však jejich povinností. Při splnění dalších podmínek je možné až upuštění od potrestání, jinak soud při ukládání trestu posoudí jako polehčující okolnost podle § 41 písm. m) TrZ, jak významným způsobem přispěl k objasnění zločinu spáchaného organizovanou skupinou.

6.6 Možnosti nápravy pachatele a účinky a důsledky trestu pro jeho budoucí život

Podstatou posouzení možností nápravy pachatele je stanovení prognózy jeho budoucího chování založené na základě zhodnocení jeho osobních vlastností, návyků, chování a postojů, jeho sociálního prostředí, pohnutek, které ho k činu vedly, a zejména účinku předchozích trestů, byl-li již pachatel trestán.¹⁷

Soud též zváží možné působení trestu na pachatele a jeho další život s ohledem na jeho druh a délku, které lze podle poznatků soudu o osobě pachatele důvodně očekávat.

6.7 Polehčující a přitěžující okolnosti

Polehčující a přitěžující okolnosti jsou okolnosti ležící mimo zákonné znaky skutkové podstaty posuzovaného trestného činu, které mohou mít význam při výměře trestu¹⁸ v rámci daném trestním sazbou, a to ve prospěch či v neprospěch pachatele. Jsou tedy jedním z prostředků soudní individualizace trestu. Mají obecný charakter a mohou tak být zohledňovány u všech trestných činů. Jejich výčet v § 41 a 42 TrZ je demonstrativní, přičemž obvykle každé polehčující okolnosti odpovídá její protipól

---

¹⁶ T.j. zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny.

¹⁷ M.j. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. Tzv 32/66 ze dne 13. října 1966, publikované pod č. 23/1967 Sb. rozh.

¹⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 401. ISBN 978-80-87212-49-3.

coby okolnost přitěžující. Na rozdíl od zákonných znaků skutkové podstaty, kde se, není-li uvedeno jinak, vyžaduje úmyslné zavinění, u polehčujících či přitěžujících okolností obecně postačí zavinění z nedbalosti, pokud z podstaty přitěžující okolnosti nevyplývá úmysl. Ve vztahu k těžšímu následku postačí i nedbalost nevědomá. Při úvahách o druhu a výměře trestu soud zjišťuje nejen existenci polehčujících a přitěžujících okolností, ale i jejich váhu, tedy význam a vliv na závažnost a škodlivost trestného činu.

Odst. 4 § 39 TrZ zakotvuje pravidlo zakazující dvojí přičítání téže okolnosti k tíži nebo ve prospěch pachatele. Nelze tedy zohlednit okolnost, která je zákonným znakem skutkové podstaty, znakem privilegované skutkové podstaty nebo okolností podmiňující vyšší trestní sazbu (tj. znakem kvalifikované skutkové podstaty) znovu jako okolnost polehčující či přitěžující. Například pachateli loupeže podle § 173 odst. 2 písm. a) a c) nelze jako přitěžující okolnost připočítat, že spáchal trestný čin jako člen organizované skupiny, protože právě to je okolností podmiňující užití vyšší trestní sazby uvedenou pod písmenem a). Rozsah získaného prospěchu a způsobené škody (v tomto případě pod písmenem c) uvedená značná škoda, tj. 500 tis. až 5 mil. Kč) je ale možné při zdůvodnění zohlednit, jelikož soud přihlíží k intenzitě, s jakou je v konkrétním případě naplněn zákonný znak podmiňující použití vyšší trestní sazby¹⁹. Škoda blížící se horní hranici obvykle zvýší společenskou škodlivost činu. O dvojí přičítání se nejedná ani při posuzování souběhu trestných činů, kdy určitá okolnost může u jedné skutkové podstaty podmiňovat použití vyšší trestní sazby a u druhé hrát roli přitěžující okolnosti²⁰.

---

¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 27. 1. 1972, sp. zn. 1 To 169/71, publikované pod č. 45/1972 Sb. rozh. tr.

²⁰ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2001, sp. zn. Tpjn 300/2000, publikované pod č. 14/2002 Sb. rozh. trest.: „II. *Zakaz dvojího přičítání jedné a téže okolnosti ve smyslu § 31 odst. 3 tr. zák. [odpovídá § 39 odst. 4 zák. 40/2009 Sb.] se uplatní pouze u skutkové podstaty jednoho a téhož trestného činu. Není proto vyloučeno, aby ke stejné okolnosti bylo přihlédnuto u dvou různých skutkových podstat trestných činů spáchaných v souběhu, není-li tu jiný důvod takový souběh vylučující.*“

6.8 Další okolnosti

Další okolnosti, k nimž je třeba přihlížet při ukládání trestu, jsou uvedeny v § 39 odst. 3 TrZ. Byly do trestního zákoníku výslovně zavedeny na základě judikatury Evropského soud pro lidská práva, Ústavního soudu ČR a Nejvyššího soudu ČR a zohledňují dobu, která uplynula od spáchání trestného činu, případnou změnu situace a délku řízení. Judikatura výše zmíněných soudů neurčuje konkrétní dobu, do kdy má být řízení ukončeno, nicméně vyplývají z ní určitá kritéria, podle kterých lze posoudit, zda je délka přiměřená. Tato kritéria jsou výslovně uvedena ve zmíněném odstavci 3 a jsou jimi složitost věci (počet projednávaných trestných činů, počet spoluobviněných, rozsah trestné činnosti, rozsah dokazování, nutnost právní pomoci v cizině, ...), postup orgánů činných v trestním řízení (existence průtahů, opakovaná jednání, ...), význam trestního řízení pro pachatele (rozsah, druh, závažnost trestné činnosti, hrozící trest, vazba, ...) a v neposlední řadě i jednání pachatele, kterým k průtahům (nedostavování se k úkonům, nemožnost doručování, apod.). Nápravou průtahů v řízení může být nejen konstatování a přiznání porušení práva a zadostiučinění, ale v případě odsuzujícího rozsudku i zmírnění trestu, které musí být měřitelné a výslovné.²¹

Změnou situace se rozumí společenské změny měnící náhled na význam chráněných zájmů, které by snížily či zvýšily škodlivost spáchaného trestného činu. Pokud by se však jednalo o změnu ustanovení trestních zákonů, bude se vycházet z pravidel pro časovou působnost zákona.

Soud také podle odst. 6 § 39 TrZ zohledňuje u spolupachatelů, jakou měrou jednání každého z odsouzených přispělo ke spáchání trestného činu, u organizátora (obvykle nejzávažnější), návodce a pomocníka význam a povahu jejich účasti na spáchání trestného činu a u přípravy k zvláště závažnému zločinu a u pokusu trestného činu to, do jaké míry se jednání pachatele k dokonání trestného činu přiblížilo a okolnosti a důvody, pro které k jeho dokonání nedošlo. Tyto okolnosti mohou odůvodnit až snížení trestu pod zákonnou sazbu.

U trestné činnosti, jíž se pachatel snažil získat majetkový prospěch, soud vzhledem k majetkovým poměrům pachatele uloží trest, který ho postihne na majetku

---

²¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 448. ISBN 978-80-7400-109-3.

(peněžitý trest, propadnutí věci, propadnutí majetku) a to jako trest samostatný nebo vedle jiného trestu.

7 Výše nepodmíněného trestu

Trestní sazba je stanovena u každé skutkové podstaty, přičemž někdy jsou stanoveny hranice horní i dolní, v některých případech pouze hranice horní. Podle trestní sazby se rozlišují trestné činy na přečiny a zločiny, určuje se věcná příslušnost soudu v trestním řízení, nutnost obhajoby a další možnosti a podmínky trestního řízení.

Pravidelný trest odnětí svobody lze uložit nejvýše na dvacet let, a to i v případě, že je ukládán jako trest souhrnný, úhrnný či za pokračování v trestném činu. Trestní zákoník z roku 2009 tak o pět let zvýšil maximální horní hranici z patnácti let, které umožňoval trestní zákon č. 140/1961 Sb. Pachatel však může ve výkonu TOS strávit i více let a to v případě, že vykonává více trestů (dalších) uložených po sobě nebo se jedná o výkon rozsudku cizozemského soudu uznaného v souladu s mezinárodní smlouvou, kterou je Česká republika vázána (§ 451 odst. 2 TŘ). Jako příklad lze uvést pachatele odsouzené za drogové delikty v Thajském království vykonávající trest v České republice. Uložit trest vyšší než dvacet let je možné ve třech případech – výjimečný trest podle § 54 TrZ, mimořádné zvýšení trestu podle § 59 TrZ a ukládání trestu za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny podle § 108 TrZ. O těchto případech je pojednáno níže.

Dolní hranice trestu odnětí svobody není výslovně stanovena. Nejnižší výměrou, kterou TrZ zmiňuje je šest měsíců, avšak v praxi se může stát, že bude TOS uložen i na jeden kalendářní den – to v případě přeměny některého z alternativních trestů.

7.1 Uložení TOS pod dolní hranici trestní sazby

Mimořádně může soud uložit trest nad horní nebo pod dolní hranici zákonné trestní sazby. Uložit trest pod zákonnou sazbou může soud, má-li za to, že postačí kratší trest a při respektování omezení uvedených v odst. 3 § 58 TrZ²² ve dvou případech, a to

---

²² § 58 odst. 3 TrZ: Při snížení trestu odnětí svobody podle odstavců 1 a 2 nelze uložit trest

- a) pod pět let, činí-li dolní hranice trestní sazby odnětí svobody alespoň dvanáct let,
- b) pod tři léta, činí-li dolní hranice trestní sazby odnětí svobody alespoň osm let,
- c) pod jeden rok, činí-li dolní hranice trestní sazby odnětí svobody alespoň pět let.

má-li soud za to, že by použití zákonné sazby bylo nepřiměřeně přísné nebo ukládá-li trest pachateli, který napomohl zabránit trestnému činu, který připravoval nebo se o něj pokusil někdo jiný. V dalších čtyřech speciálních případech soud limity uvedenými v odst. 3 § 58 TrZ omezen není. Těmito případy jsou ukládání trestu pachateli označenému jako spolupracující obviněný podle § 178a TR, ukládání trestu za přípravu, pokus nebo pomoc k trestnému činu, ukládání trestu pachateli v případech, kdy nebyly zcela splněny podmínky či byly překročeny meze okolností vylučujících protiprávnost nebo pachateli, který jednal v právním omylu, jehož se mohl vyvarovat. Zvláštním případem je také uložení trestu pachateli se sníženou přičetností za současného uložení ochranného léčení.

Mimořádné snížení trestu musí být odůvodněno a podloženo důkazy, přičemž z tohoto hodnocení musí vyplývat, že pachatel má předpoklady pro resocializaci a účelu trestu lze dosáhnout i trestem kratšího trvání²³. Důvody k mimořádnému snížení trestu musí mít z podstaty věci mimořádný charakter a ne být pouze polehčující okolností. V případě rozhodování podle § 39 odst. 1 TrZ tedy obvykle nepostačí pouze projevená lítost, doznání, náhrada škody²⁴ či spolupráce s orgány činnými v trestním řízení při objasňování trestné činnosti²⁵, není ale vyloučeno, že by více takových polehčujících okolností ve svém souhrnu odůvodňovalo snížení trestu²⁶. Podle rozsáhlé judikatury²⁷ mohou mimořádnými důvody být právě vícenásobné polehčující okolnosti, vážná nemoc pachatele, skutečnost, že na pachatel pečuje o osoby na něm závislé výchovou nebo výživou, čin spáchaný v afektu, který pominul apod.

---

²³ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. listopadu 2000, sp. zn. 1 To 96/2000, publikovaný pod č. SR 4/2001, str. 129, in: Soudní Rozhledy, C. H. Beck, Praha.

²⁴ Zhodnocení praxe soudů Pléna Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 5. září 1966, sp. zn. Pls 7/66-1, publikované pod č. II/1967 Sb. rozh.

²⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 29. října 1998, sp. zn. 1 To 186/98, publikovaný pod č. SR 12/1998 str. 335, in: Soudní Rozhledy, C. H. Beck, Praha.

²⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 15. června 1967, sp. zn. 8 Tz 45/67, publikované pod č. 11/1968 Sb. rozh. tr.

²⁷ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR z 19. listopadu 1969, sp. zn. 10 Tz 57/69, publikovaný pod č. R 3/1970 Sb. rozh. tr.

Mimořádné snížení trestu lze použít i v případech spáchání trestného činu v souvislosti s organizovanou zločineckou skupinou (§ 107 a 108 TrZ), ve kterých se obligatorně zvyšuje horní hranice trestní sazby o třetinu. Vyloučeno je logicky v případě, jsou-li splněny podmínky pro mimořádné zvýšení trestu podle § 59 TrZ či při ukládání trestu za více trestných činů spáchaných ve vícečinném souběhu.

7.2 Uložení TOS nad horní hranicí trestní sazby

Pachateli, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin (může se jednat i o pouhý pokus²⁸, přípravu či organizátorství, návod a pomoc), ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán, lze podle § 59 TrZ uložit trest v horní polovině zákonné trestní sazby, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu, jestliže závažnost zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo možnost nápravy pachatele je ztížena. Takto zvýšená horní hranice může převyšovat dvacet let, ne však třicet let. Je-li ukládán trest podle § 59 odst. 1 TrZ, uvede to soud ve výroku o trestu (nikoli o vině²⁹).

§ 59 TrZ nahrazuje dřívější úpravu trestání zvlášť nebezpečného recidivisty, kterýžto pojem se již v současném zákoníku nevyskytuje. Zvýšení trestní sazby a uložení trestu v horní polovině zvýšené sazby není na rozdíl od předchozí úpravy obligatorní. Smyslem tohoto zpřísnění trestní represe je citelnější potrestání pachatelů, jimž již dříve byla dána určitá výstraha v podobě uloženého trestu, která se vzhledem k recidivě nejzávažnější trestné činnosti minula účinkem. Do popředí se tak dostává zájem na ochraně společnosti před těmito nebezpečnými pachateli.

Zvlášť závažným zločinem se rozumí čin definovaný v § 14 odst. 3 TrZ. Zvláštní závažnost je v tomto významu dána splněním zákonných požadavků (tj. úmyslný trestný čin, na nějž zákon stanoví TOS s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let), nikoli posouzením závažnosti soudem. Soud posuzuje konkrétní závažnost až uvnitř kategorie zvlášť závažných zločinů – je-li tato závažnost vzhledem k recidivě a ostatním okolnostem vyšší, než je obvyklé u jiných zvlášť závažných zločinů. U zvlášť závažného zločinu spáchaného v minulosti musí soud rozhodující o trestu za nový

---

²⁸ Bulletin nejvyššího soudu ČSSR 2/1988-32.

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. února 2012, sp. zn. 8 Tdo 33/2012, publikovaný pod č. 9/2013 Sb. rozh.tr.

zvlášť závažný zločin vycházet z původního rozhodnutí o vině a nemůže dřívější čin znovu hodnotit. K takovému dříve spáchanému činu se nepřihlíží, hledí-li se na pachatele, jako by nebyl odsouzen či bylo-li odsouzení zahlazeno, ani pokud z trestu za dříve spáchaný zvlášť závažný zločin nevykonal ani část³⁰.

Horní hranice trestní sazby se zvyšuje o jednu třetinu a trest se ukládá v horní polovině takto zvýšené sazby i v případě spáchání trestného činu ve prospěch organizované zločinecké skupiny podle § 107 TrZ, a to obligatorně (§ 108 odst. 1 TrZ). Ani tato hranice však nesmí převýšit třicet let a je zde možné, jak již bylo uvedeno, přistoupit k mimořádnému snížení trestu podle § 58 TrZ. Možnost či nemožnost dvojího zvýšení trestní sazby, pokud by byly splněny podmínky jak § 59, tak § 107, není v zákoně výslovně upravena. S ohledem na zákaz analogie v neprospěch pachatele, lze dospět k závěru, že dvojí zvýšení trestní sazby není možné.³¹

7.3 Výjimečný trest

Výjimečný trest považuje trestní zákoník ve svém § 52 odst. 3 za zvláštní typ trestu odnětí svobody a podle § 54 TrZ se jím rozumí TOS nad dvacet až do třiceti let a TOS na doživotí. Uložení takového trestu je možné pouze za zvlášť závažný zločin, u něhož to trestní zákon výslovně dovoluje a ani při splnění podmínek není obligatorní. S výjimečným trestem jsou všechny negativní důsledky trestu odnětí svobody spojeny několikanásobně více. Zejména motivace odsouzeného k změnám v životním postoji je komplikovaná, vztahy s rodinou bývají absolutně zprerušeny a zařazení do běžného života po desítkách let v izolaci je značně problematické. Proto je trest odnětí svobody nad dvacet let (vč. TOS na doživotí) označen jako výjimečný a jako takový by také měl být užíván, tedy jako absolutní ultima ratio.

Výjimečný trest nad dvacet až do třiceti let lze uložit, pokud je splněna jedna nebo častěji obě podmínky uvedené § 54 odst. 2 TrZ, tedy pokud je závažnost spáchaného zvlášť závažného zločinu velmi vysoká nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena. Vyšší závažnost se opět posuzuje ve srovnání s obdobnými zvlášť závažnými zločiny podle jeho konkrétních okolností a je též nutno se vyhnout

---

³⁰ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR publikované pod č. I/1969 Sb. rozh. tr.

³¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1108. ISBN 978-80-7400-109-3.

dvojitému přičítání okolností zvyšujících závažnost (společenskou škodlivost) činu. Osoba pachatele není v tomto případě hodnocena u kritéria závažnosti, ale u druhé podmínky – tedy obzvláště ztížené nápravy pachatele. Náprava je obzvláště ztížena zejména v případech, kdy pachatel již v minulosti páchal zvláště závažné zločiny a ani ty nejdůležitější prostředky výchovného působení nepostačily, pachatel zatvrzele nerespektuje základní společenské normy a je tedy zjevné, že žádný jiný druh trestu ani jejich kombinace, nepostačí.³²

Trest odnětí svobody na doživotí lze uložit za podmínek a v případech taxativně uvedených v § 54 odst. 3 TrZ. Jedná se o případy zvláště závažného zločinu vraždy podle §140 odst. 3 TrZ a dalších taxativně vyjmenovaných kvalifikovaných zvláště závažných zločinů, při nichž pachatel úmyslně usmrtil (alespoň jednoho) člověka a to za kumulativního splnění podmínek, že (i) takový zvláště závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení nebo k zvláště zavrženíhodné pohnutce nebo k zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku a (ii) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let. Tyto podmínky ((i) a (ii)) musí být splněny kumulativně. Zvláště zavrženíhodný způsob provedení může spočívat v povaze jednání (vysoká brutalita, zákeřnost, zvrhlost), v situaci, za které byl čin spáchán (teroristická akce) nebo v situaci či stavu, v jakém byla oběť (dítě, bezbranný člověk, policista ve službě) a jakým útrapám musela čelit. Zvláště zavrženíhodná pohnutka zpravidla pramení z bezcitnosti, sobectví a pohrdavého postoje k lidskému životu a hodnotám. Jako příklad lze uvést snahu zakrýt předchozí trestnou činnost zbavením se nepohodlného svědka. Nejde však o pohnutku pramenící z deviantního pudového chování pachatele daného biologicky (např. sadismus, pedofilie) ani například afekt či žárlivost.³³ Zvláště těžkým a těžko napravitelným následkem je pochopitelně smrt člověka či více osob, často spojená i se způsobením majetkové škody velkého rozsahu, dalšími následky na zdraví osob nebo na fungování důležitých provozů a státního aparátu apod. Druhá podmínka zohledňuje požadavek

---

³² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 639. ISBN 978-80-7400-109-3.

³³ M.j. Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. června 1976 čj. Tpjf 30/76, publikovaná pod č. 41/1976 Sb. rozh.tr.

generální prevence (nutnost ochrany společnosti) a individuální prevence. Při hodnocení prognózy pachatele musí soud s jistotou konstatovat, že náprava a převýchova pachatele není možná vzhledem k jeho osobnosti, předchozímu životu a k příčinám a pohnutkám trestné činnosti. Soud si přitom zpravidla vyžádá psychologické, psychiatrické či sexuologické posudky pachatele.

Při ukládání TOS na doživotí může soud navíc fakultativně rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává, tudíž by takto odsouzený mohl být podmíněně propuštěn nejdříve po třiceti letech (§ 57 odst. 4 písm. a) TrZ). Jinak je podmíněně propuštění z výjimečného trestu na doživotí možné po dvaceti letech, u výjimečného trestu od dvaceti až do třiceti let po vykonání jeho dvou třetin.

8 Umíst'ování do věznic

Trest odnětí svobody se vykonává ve věznicích čtyř různých typů lišících se od sebe mírou vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti a režimem výkonu trestu. Typ věznice, do něž bude odsouzený zařazen, určuje soud, který též rozhoduje o případném přeřazení (tzv. vnější diferenciaci věznic). O zařazení odsouzeného do konkrétní věznice a konkrétního oddělení věznice následně rozhoduje Vězeňská služba ČR na základě analýzy rizik spojených s odsouzeným a dostupných kapacit, přičemž bere ohled i na vzdálenost odsouzeného od jeho blízkých. Podle analýzy rizik nabídne VS ČR odsouzenému program zacházení a podle jeho plnění a chování je odsouzený zařazován i do tzv. prostupných skupin vnitřní diferenciaci v rámci typu věznice (tzv. vnitřní diferenciaci).

O typu věznice rozhoduje soud současně s uložením nepodmíněného TOS a také, když rozhoduje o tom, že se pachatel, jemuž byl uložen podmíněný TOS nebo u něžž bylo upuštěno od potrestání, neosvědčil, když rozhoduje o přeměně alternativního trestu a když rozhoduje o přeřazení mladistvého, který dovršil 19. rok věku. Podmíněně propuštěný, který se neosvědčil, pokračuje ve výkonu TOS v tom typu věznice, z něhož byl propuštěn.

Soud zařazuje pachatele do typu věznice podle závažnosti trestného činu (přečin/zločin/zvlášť závažný zločin), zavinění (nedbalost/úmysl), výměry trestu a kriminální minulosti pachatele (byl-li pachatel v minulosti ve výkonu trestu pro

úmyslný trestný čin (tzv. penitenciární recidiva) nebo uprchl-li v posledních pěti letech z výkonu TOS či vazby) a skutečnosti, zda spáchal trestný čin ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Podle § 56 TrZ tak soud zařadí do věznice s dohledem zpravidla pachatele, jemuž byl uložen TOS za přečin spáchaný z nedbalosti, a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Do věznice s dozorem zařadí pachatele, jemuž byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachateli, který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin a byl mu uložen trest za úmyslný trestný čin nepřevyšující tři léta. Do věznice s ostrahou se zpravidla zařazují pachatelé, kteří spáchali úmyslný trestný čin a zároveň u nich nejsou splněny podmínky pro zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou, a také pachatelé přečinů spáchaných z nedbalosti nezařazení do výkonu trestu ve věznici s dohledem nebo s dozorem. Věznice s ostrahou se tak jeví jako zbytková či univerzální kategorie. Do nejpřísnějšího typu věznice, tedy věznice se zvýšenou ostrahou, bude zařazen pachatel, kterému byl uložen výjimečný trest či trest odnětí svobody za čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Pro mladistvé odsouzené se vnější diferenciací věznic neuplatňuje; jsou umísťováni do zvláštních oddělení pro mladistvé (např. ve věznici Všehrady).

Soud má v rámci individualizace trestu možnost zařadit pachatele do jiného typu věznice, má-li se zřetelem na závažnost trestného činu a povahu a stupeň narušení pachatele za to, že v něm bude lépe zaručeno působení na pachatele, aby vedl řádný život. Zůstává však povinnost zařadit odsouzeného k doživotnímu TOS do věznice se zvýšenou ostrahou. Rozhodovací praxe soudů není příliš jednotná, často se stává, že pachatelé téměř totožných trestných činů s totožným profilem jsou umísťováni do věznic různých typů. Problémem je také to, že soud hodnotí pachatele podle podkladů dostupných v době rozhodnutí a nemůže tak zhodnotit kriminogenní a bezpečnostní rizika pachatele, která hodnotí Vězeňská služba až po nástupu do výkonu TOS (a také průběžně během výkonu). Reakce na vývoj nápravy pachatele a účinnost programu zacházení tak není u soudního rozhodování dostatečně pružná.³⁴

---

³⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. (Sněmovní tisk 46/0)

9 Přeřazování odsouzených

O přeřazování odsouzeného³⁵ do jiného typu věznice podle současné právní úpravy rozhoduje soud na základě podkladů a posouzení zpracovaných věznicí, a to na návrh ředitele věznice, státního zástupce, odsouzeného, anebo i bez návrhu. Přeřazovat lze vždy pouze o jeden stupeň, a to jak do věznice s přísnějším, tak i mírnějším režimem. Ředitel věznice je povinen navrhnout přeřazení do jiného typu věznice, má-li za to, že přeřazení přispěje k dosažení účelu trestu (obvykle na doporučení odborných zaměstnanců učiněného po zhodnocení programu zacházení). Odsouzený může požádat soud o přeřazení do mírnějšího typu věznice po vykonání čtvrtiny trestu, nejméně však šesti měsíců.

Do mírnějšího typu věznice může být odsouzený přeřazen na základně dobrého chování a plnění všech svých povinností, tedy jak těch, které vyplývají z předpisů o výkonu trestu a z jeho programu zacházení, ale i povinností „mimovězeňských“, jako je například náhrada škody, placení výživného apod. Do přísnějšího typu věznice může být odsouzený přeřazen, pokud byl pravomocně uznán vinným trestným činem spáchaným ve výkonu trestu, či pokud závažným způsobem nebo opakovaně porušuje pořádek nebo kázeň.

Ředitel věznice vždy dodá soudu vyhodnocení průběhu a účinnosti programu zacházení s odsouzeným, uvede všechny důležité skutečnosti (chování odsouzeného, kázeňské tresty či odměny, apod.) a také označí důkazy, které navrhuje provést. O přeřazení rozhoduje soud okresní soud, v jehož obvodu se trest vykonává, ve veřejném zasedání, přičemž odsouzený musí být vždy vyslechnut (§ 324 TR).

Z výše uvedeného vyplývá, že se jedná o poměrně neflexibilní a formalistický soudy zatěžující postup spojený s nemalými náklady zejména na zajištění soudního jednání a eskorty odsouzených, který navíc odsouzené jen málo motivuje. Tyto problémy se snaží vyřešit níže zmíněná navrhovaná novela zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

---

³⁵ § 57 TrZ (Přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu) používá spíše procesního pojmu odsouzený na rozdíl od předcházejících paragrafů, které užívají pojem pachatel.

Odsouzený si též může podat žádost o přeřazení do jiné věznice stejného typu. Tyto žádosti vyřizují věznice mezi sebou v závislosti na kapacitách jednotlivých zařízení.

10 Podmíněné propuštění

Vynesení rozsudku k trestu odnětí svobody na určitý počet let pro odsouzeného ještě nemusí znamenat, že ve věznici tento počet let opravdu stráví. Mimo to, že se do výkonu trestu započítává i doba strávená ve výkonu vazby (§ 92 TrZ), může být odsouzený z výkonu trestu podmíněně propuštěn před uplynutím celé jeho výměry, pokud svým chováním a plněním svých povinností ve výkonu trestu prokáže polepšení a dá se od něj očekávat, že v budoucnu povede řádný život, nebo soud přijme záruku zájmového sdružení občanů za dovršení nápravy odsouzeného.

O podmíněném propuštění rozhoduje okresní soud příslušný podle místa výkonu trestu na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se vykonává trest. Navrhnout ho může také výše zmíněné zájmové sdružení občanů. Soud může rozhodnout o podmíněném propuštění i na žádost odsouzeného, k níž musí být ovšem připojeno kladné stanovisko ředitele věznice o vzornosti chování a plnění povinností. Je-li žádost odsouzeného zamítnuta, může ji znovu podat až po uplynutí šesti měsíců od zamítnutí.

Odsouzený může žádat o podmíněné propuštění nejdříve po vykonání poloviny trestu, nebo v případě, že do té doby ve výkonu trestu nebyl a nespáchal zvlášť závažný zločin, již po vykonání třetiny trestu. Odsouzeného za přečin lze propustit i před vykonáním třetiny, resp. poloviny trestu. Naopak odsouzení za zvlášť závažné zločiny vyjmenované v odst. 4 § 88 TrZ a odsouzení k výjimečnému TOS nad dvacet až do třiceti let mohou být podmíněně propuštěni nejdříve po vykonání dvou třetin trestu a odsouzení k výjimečnému TOS na doživotí nejdříve po dvaceti letech. Na podmíněné propuštění není právní nárok, nejedná se ústavní právo a zhodnocení nápravy pachatele je plně věcí soudcovské úvahy³⁶. Soud hodnotí prognózu chování odsouzeného, přičemž bere ohled zejména na chování odsouzeného ve výkonu TOS, plnění programu zacházení a dalších povinností, počet kázeňských opatření (trestů či odměn) ve výkonu

---

³⁶ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 16. dubna 2009, sp. zn. IV. ÚS 70/09, publikované pod č. U 10/53 SbNU 863.

TOS, a na to, zda a kolikrát byl odsouzený v minulosti odsouzen a kolikrát byl ve výkonu TOS, zohlední i skutečnost, že má odsouzený zajištěné zaměstnání a bydlení.

Při podmíněném propuštění stanoví soud odsouzenému zkušební dobu (až sedm let) a může mu uložit i přiměřená omezení a přiměřené povinnosti podobně jako při podmíněném odsouzení, vyslovit nad ním dohled, uložit mu, aby se zdržoval po celou zkušební dobu či její část ve svém obydlí (nejvýše jeden rok), uložit mu provedení prací ve prospěch obce, náhradu škody či složení určité peněžní částky na pomoc obětem trestné činnosti. Po uplynutí zkušební doby, která počíná dnem propuštění odsouzeného na svobodu, soud rozhodne, že se odsouzený osvědčil nebo, pokud nevedl řádný život a nevyhověl uloženým podmínkám, rozhodne o tom, že se zbytek trestu vykoná, nebo výjimečně prodlouží zkušební dobu, stanoví dohled či uloží jiná omezení a povinnosti.

11 Úprava de lege ferenda

V červenci roku 2013 schválila vláda návrh novely TrZ a ZVT, kterým by na místo čtyř typů věznic existovaly pouze dva, a to věznice a věznice se zvýšenou ostrahou. V prvním uvedeném typu by pak existovala oddělení otevřená, polootevřená a uzavřená. Věznice se zvýšenou ostrahou by se lišila samozřejmě vnějším střežením a zajištěním bezpečnosti a odsouzeným do ní zařazeným by nebylo možné povolit opuštění věznice ani přerušování výkonu trestu.

Do typu věznice by odsouzené i nadále zařazoval soud na základě trestněprávních kritérií³⁷, o zařazení do jednotlivých oddělení by pak rozhodovala Vězeňská služba na základě vyhodnocení vnitřních a vnějších bezpečnostních rizik spojených s odsouzeným, a to bez možnosti soudního přezkumu. Postup, kdy o zařazení do režimu věznice nerozhoduje soud, by měl být pružnější, individuálnější a lépe reagující na výchovné potřeby odsouzených a je obvyklý i v jiných evropských

---

³⁷ Do věznice se zvýšenou ostrahou by soud zařadil pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest (§ 54), kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny (§ 108), kterému byl za zvlášť závažný zločin (§ 14 odst. 3) uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osm let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.“

zemích.³⁸ Prakticky by tak vlastně stále existovaly čtyři různé režimy a novela by nevyžadovala velké materiální změny i vzhledem k tomu, že většina věznic je koncipována jako věznice obsahující oddělení různých typů. Podstatnou změnou by tak bylo přenesení pravomoci rozhodovat (alespoň částečně) o zařazení odsouzených do různých režimů (oddělení) výkonu trestu na Vězeňskou službu, která při něm může využít podkladů nástroje SARPO. Výhodou by mělo být zjednodušení a zefektivnění přeřazování odsouzených mezi jednotlivými režimy a odlehčení administrativní zátěže soudů a snížení finančních nákladů. Vězeňské službě by také ubyly potíže s realizací totožných programů zacházení ve věznicích různých typů.

Návrh novely byl rozeslán poslancům Parlamentu ČR 3. prosince 2013³⁹, kdy a zda vůbec bude po nástupu nové vlády projednáván a schválen zatím nelze odhadnout.

---

³⁸ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. (Sněmovní tisk 46/0)

³⁹ <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=46&CT1=0>

Část III. Výkon trestu odnětí svobody v ČR

12 Věznice

V České republice je v současné době 35 věznic, z toho 10 věznic vazebních, a dva detenční ústavy (v Opavě a Brně). Poslední otevřenou věznicí byla v roce 2012 věznice pro ženy ve Velkých Přílepech u Prahy. Ta byla ovšem po amnestii vyprázdněna a dočasně uzavřena. Ustaly také práce na rekonstrukci budov budoucích věznic v Poštorné a ve Vyšních Lhotách, uzavřena byla i věznice v Drahonicích.⁴⁰ Věznice jsou obvykle stavěny a zabezpečeny jako věznice určitého typu, často ale také obsahují samostatné oddělení jiného typu či specializované oddělení. Ve vazebních věznicích bývají oddělení pro výkon trestu, do nichž zařazení odsouzení jsou zaměstnáváni pracemi v údržbě a provozu věznice.

12.1 Jednotlivé typy věznic

Jak již bylo výše uvedeno, současná právní úprava rozlišuje čtyři typy věznic a to věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. Tyto typy se odlišují režimem, který v nich panuje, zejména tím, jak jsou stavebně-technicky a personálně zajištěny, jaká je možnost pohybu odsouzených a konkrétních podmínek ubytování.

Ve věznicích s dohledem nejsou používány speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené strážě. Kontrolu odsouzených provádějí pouze vychovatelé. Odsouzení se po prostorech věznice pohybují volně, pracují obvykle na nestřežených pracovištích mimo věznice a umožňuje se i volný pohyb mimo věznici za účelem návštěvy kulturních a jiných podobných akcí či opuštění věznice na 24 hodin v souvislosti s návštěvami. Odsouzení jsou ubytováni ve společných ložnicích a v mimopracovní dobu mohou nosit vlastní oděv.

Ve věznici s dozorem také nejsou používány speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené strážě. Vedle vychovatelů na odsouzené dohlíží i dozorcí. Po prostorech věznice se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby, ředitel může odsouzenému povolit i volný pohyb po věznici, volný pohyb mimo věznici za účelem plnění pracovních úkolů či opuštění věznice v souvislosti s návštěvami. Odsouzení jsou zaměstnáni na nestřežených pracovištích

⁴⁰ <http://zpravy.ihned.cz/c1-59221350-veznice-amnestie-velke-prilepy>

mimo věznice. Návštěvy zpravidla probíhají bez dohledu a v jejich průběhu může odsouzený nosit vlastní oděv.

Ve věznici s ostrahou jsou používány speciální stavebně technické prostředky (zdi, mříže, závory, zátarasy, žiletkový drát apod.) a ozbrojené stráže k zabránění útěku odsouzených. V prostorách věznice se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem příslušníka Vězeňské služby, volný pohyb uvnitř věznice může ředitel povolit za účelem plnění pracovních úkolů. Odsouzení pracují na pracovištích uvnitř věznice či na střežených pracovištích mimo ni, odsouzení, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, mohou být zaměstnání na nestřežených pracovištích. Návštěvy se uskutečňují zpravidla za dohledu a odsouzení při nich mohou mít vlastní oděv. V souvislosti s návštěvou lze povolit pobyt mimo věznici.

Ve věznicích se zvýšenou ostrahou jsou používány speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené stráže k zabránění útěku odsouzených. V prostorách věznice se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem příslušníka Vězeňské služby a volný pohyb uvnitř věznice se nepovoluje. Odsouzení pracují na pracovištích uvnitř věznice nebo přímo v celách. Vlastní oděv mohou nosit pouze na tělovýchovné aktivity. Návštěvy probíhají taktéž pod dohledem. V České republice jsou v současné době tři věznice se zvýšenou ostrahou. Jedná se o věznici Valdice v Královéhradeckém kraji, věznici Mírov v Olomouckém kraji a věznici v Plzni na Borech.

12.2 Doživotně odsouzení

Doživotně odsouzení jsou v současné době umístováni ve věznicích ve Valdících, na Mírově a v Opavě (odsouzené ženy). Podle měsíčního statistického hlášení VS ČR za leden 2014 bylo ve výkonu trestu odnětí svobody na doživotí k 31. 1. 2014 celkem 46 osob, z toho tři ženy. Tito odsouzení vykonávají trest v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením odděleně od ostatních odsouzených, zpravidla v samostatných celách. Nemohou nosit vlastní oděv, jejich návštěvy probíhají pod dohledem a ve zvlášť odůvodněných případech mohou být poutáni v průběhu vycházek.

I tyto odsouzení plní ve výkonu trestu programy zacházení, které jsou zaměřeny na vzdělávání, udržování tělesné a psychické kondice, zamezení sociální izolace.

Odsouzený by měl být také motivován ke snaze o přeřazení do oddělení s volnějším režimem (s ostrahou).⁴¹

12.3 Odsouzené ženy

Ženy tvoří pouze necelých 6 % odsouzených k trestu odnětí svobody v ČR.⁴² Ve výkonu trestu jsou umístovány odděleně od mužů, přičemž se přihlíží k jejich psychologickým a fyziologickým specifickým, či k tomu, zda mají v péči nezletilé děti. V současné době vykonávají ženy trest odnětí svobody ve věznicích ve Světlé nad Sázavou, Praze-Řepích⁴³ a v Opavě.

V Opavě jsou umístěny všechny kategorie odsouzených žen včetně doživotně odsouzených a jsou zde také zřízena specializovaná oddělení pro léčbu odsouzených žen závislých na drogách, alkoholu a patologickém hráčství a pro výkon trestu odsouzených žen s duševní poruchou a poruchou chování. Některé odsouzené dochází v rámci zaměstnání vypomáhat mentálně postiženým do Ústavu sociální péče Marianum. Podobná spolupráce se rozvíjí i ve věznici v Praze-Řepích. Tato věznice pro odsouzené zařazené do věznice s dohledem a dozorem je umístěna v Domově Sv. Karla Boromejského, klášterním komplexu, v němž je poskytována zdravotní a sociální péče dlouhodobě nemocným starým lidem, a to včetně lůžkové péče. Odsouzené ženy mají volný pohyb při výkonu pracovních úkolů a jsou zde zaměstnávány v domově v celé škále profesí (úklid, kuchyň, prádelna, ...). Mají také možnost absolvovat Sanitářský kurs sv. Zdislavy z Lemberka a následně zde pracovat jako kvalifikované ošetřovatelky. Práce v kontaktu s nemocnými starými lidmi přispívá uvědomění si životních hodnot a nápravě odsouzených, ale také je připravuje pro návrat do společnosti.

Ve Světlé nad Sázavou jsou vedle základního oddělení pro výkon trestu s ostrahou zřízena také specializovaná oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí ve věznici s dohledem, dozorem, ostrahou, pro výkon trestu trvale pracovně nezařaditelných odsouzených žen ve věznici s dozorem a ostrahou a pro výkon trestu odsouzených mladistvých žen a oddělení zajišťující vazbu žen těhotných a

⁴¹ <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/o-nas-1632/vykon-vezenstvi-366/vykon-trestu/problematika-doivotne-odsouzenych-veznu>

⁴² K 31. 1. 2014 bylo podle měsíčního statistického hlášení VS ČR za leden 2014 ve výkonu TOS 842 žen z celkového počtu 14 656 odsouzených.

⁴³ Patří pod Vazební věznici Praha-Ruzyně

s novorozenci. Je jedinou věznicí, která zajišťuje výkon trestu matek s dětmi do tří let (výjimečně do pěti let v případě sourozenců). V tomto nízkém věku si podle psychologů dítě ještě neuvědomuje okolní prostředí, avšak potřebuje kontakt s matkou, která si naopak omezení způsobené výkonem trestu uvědomuje a zároveň je nucena o dítě pečovat pravděpodobně intenzivněji, než kdyby byla na svobodě. Podle údajů VS ČR prošlo za deset let fungování oddělení přes 120 žen, přičemž do výkonu trestu se vrátily pouze dvě. To dokazuje úspěšnost tohoto programu zacházení, jehož náplní je celodenní péče o dítě – matka dítěti vaří, pere, žehlí, pečuje o jeho vývoj, chodí s dítětem na vycházky atd. Veškeré náklady na péči o dítě a vybavení či oblečení pro dítě a sebe si žena hradí sama a má přitom nárok na příspěvek na dítě ze systému sociálního zabezpečení. Matky mají děti u sebe v samostatné ložnici vybavené i nábytkem a potřebami pro dítě. Ve věznici je zajištěna péče dětské sestry a pediatra. Pro matky a děti mohou být pořádány akce mimo věznici. Kontakt s dětmi, které matky nemají u sebe a jsou umístěny v dětských domovech, zprostředkovává Český helsinský výbor.⁴⁴

12.4 Další specializovaná oddělení

Ve věznicích se vedle základních oddělení zřizují specializovaná oddělení (s.o.) pro odsouzené se specifickými potřebami. Takovými odděleními jsou například s.o. pro trvale pracovně nezařaditelné odsouzené (m.j. ve věznici v Břeclavi), oddělení pro imobilní odsouzené (Karviná), s.o. pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací (Vinařice), s.o. pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek (Příbram), bezdrogové zóny (Heřmanice), s.o. pro ochranné léčení alkoholové závislosti a patologického hráčství (Heřmanice), s.o. pro ochranné léčení sexuologické (Kuřim), protidrogová ochranná léčba (Znojmo), oddělení pro mladistvé (Opava), nástupní a příjmové oddělení (Liberec), výstupní (Vinařice), krizové oddělení (Valdice) či již zmíněná oddělení pro doživotně odsouzené (Mírov) a oddělení pro matky s dětmi (Světlá nad Sázavou).⁴⁵

Umísťování odsouzených se stejnými potřebami do specializovaných oddělení umožňuje provádění výchovných programů konkrétně zaměřených na řešení jejich

---

⁴⁴ www.vscr.cz a časopis České vězeňství 1/2013

⁴⁵ *České věznice*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2008.

problémů a umožňuje zapojení pedagogických pracovníků a psychologů specializovaných přímo na danou problematiku. Například v případě drogově či alkoholově závislých odsouzených umožňuje tento přístup vznik a funkci terapeutických skupin a i neformální interakci a podporu odsouzených sdílejících stejné problémy.

Na závěr je vhodné podrobněji zmínit výstupní oddělení, do nichž se umísťují odsouzení k trestu delšímu než tři roky obvykle šest měsíců před plánovaným propuštěním. Tamější program zacházení umožňuje odsouzeným hladší vstup do normálního života po propuštění. Naučí se či opět přivyknou samostatnosti při starosti o každodenní záležitosti (hospodaření s financemi, vaření, praní apod.), mají možnost vyřídit si potřebné doklady, jsou psychicky připravováni na možné problémy v mezilidských vztazích, zejména při začleňování zpět do rodiny nebo získají základní přehled o právních vztazích, do nichž budou vstupovat po propuštění.

13 Podmínky výkonu trestu

13.1 Ubytování a stravování

Odsouzení jsou podle typu věznice a vnitřní diferenciací ubytováni ve společných ložnicích nebo celách, v nichž jsou po dobu nočního klidu obvykle zamykáni. Minimální plocha na jednoho odsouzeného ubytovaného ve společném ubytování je 4m², pro samostatně ubytovaného 6m². Toto pravidlo lze porušit pouze v případě, že na území ČR již není v žádné jiné věznici stejného typu volná kapacita. V posledních letech se k tomuto kroku muselo přistoupit, po amnestii prezidenta republiky v lednu 2013 se však kapacity opět uvolnily.⁴⁶ SMP ani EVP minimální podlahovou plochu na vězně nekonkretizují, ale Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) svým výkladem považuje právě výše uvedené rozměry za minimální a za optimální by považoval prostor asi 9 – 10 m² na osobu ubytovanou samostatně v cele⁴⁷. Cílem českého vězeňství je se

---

⁴⁶ Statistická ročenka VS ČR 2012 a statistika Stavů propuštěných na amnestii k 4.3.2013 dostupná z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/amnestie-1681/>)

⁴⁷ Komentář k Evropským vězeňským pravidlům.

přibližovat úrovni západoevropských zemí a zvýšit minimální podlahovou plochu na jednoho vězně na 6 m²,⁴⁸ 9 – 10 m² se však jeví velmi nereálně.

Ubytování je vybaveno lůžky, která mohou být i patrová, stolky, židlemi, a každý odsouzený má k dispozici uzamykatelnou skříňku na osobní věci. Jsou-li odsouzení ubytováni v celách, musí tam mít k dispozici toaletu a umyvadlo za zástěnou. Ložnice a cely vězňů udržují v čistotě, k čemuž jsou jim vydávány úklidové prostředky. Umožňuje se přiměřená dekorace ložnic a cel. Odsouzení nekuřáci se na žádost umísťují odděleně od kuřáků. Ke kouření jsou obvykle zřízeny zvláštní zóny (balkony, apod.).

Stravování je odsouzeným poskytováno třikrát denně ve společných jídelnách či na celách. Odsouzeným ve věznicích s dohledem a dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a zvýšenou ostrahou je umožněno připravovat si stravu samostatně ze surovin dodaných věznicí. Pokud odsouzený z náboženských či jiných důvodů odmítá určitý druh stravy, může si na vlastní náklady připravovat si stravu samostatně. Odsouzení jsou často zaměstnáváni na pomocné práce při zajišťování stravování.

13.2 Kontakt s blízkými osobami

Odsouzeným je umožněno zůstat v kontaktu se svými blízkými, a to prostřednictvím korespondence, telefonických hovorů a návštěv.

Příjem a odesílání korespondence není nijak omezeno co do okruhu adresátů ani četnosti. Pokud nejde o korespondenci mezi odsouzeným a obhájcem nebo dalšími orgány a organizacemi uvedenými v § 17 odst. 3 ZVT⁴⁹, podléhá kontrole. Odsouzený může korespondenci odevzdat v nezalepené obálce (korespondenci nepodléhající kontrole lze odevzdat v zalepené obálce) do k tomu určené uzamykatelné schránky nebo vychovateli a věznice je povinna ji odeslat nejpozději druhý pracovní den. Korespondence se odesílá na náklady odsouzeného.

---

⁴⁸ Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

⁴⁹ Jedná se o tyto osoby, orgány či organizace: advokát zmocněný odsouzeného zastupovat, státní orgány České republiky, diplomatická mise anebo konzulární úřad cizího státu a mezinárodní organizace, která podle mezinárodní úmluvy, jíž je Česká republika vázána, je příslušná k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv.

Odsouzeným je umožněno na jeho náklady v odůvodněných případech použít ke kontaktu s blízkou osobou telefonu. K tomuto účelu jsou k dispozici telefonní automaty. Odsouzený nahlásí vychovateli předem údaje o adresátovi hovoru. Ve výjimečných případech nebo je-li to vhodné s ohledem na nápravu pachatele, lze umožnit telefonický hovor i s jinou než blízkou osobou. Telefonické hovory, nejde-li o hovory s osobami uvedenými v § 17 odst. 3 ZVT, mohou být kontrolovány a zaznamenávány.

Návštěvy blízkých osob jsou odsouzeným umožněny v rozsahu tří hodin v kalendářním měsíci. Uskutečňující se v k tomu účelu upravených místnostech zpravidla ve dnech pracovního volna odsouzeného. Najednou mohou odsouzeného navštívit nejvýše čtyři osoby včetně dětí, které musí být v doprovodu osoby starší osmnácti let. Návštěva je povinna se prokázat průkazem totožnosti a nesmí odsouzenému předávat žádné peníze, dopisy a ani jiné předměty, není-li to povoleno. Ředitel věznice může rozhodnout o tom, že návštěva se bude konat v místnosti, kde lze návštěvníka od odsouzeného oddělit přepážkou, ale může povolit i konání návštěvy v samostatné místnosti bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby. V souvislosti s návštěvou lze odsouzenému povolit i opuštění věznice. Lze povolit i setkání dvou blízkých osob, které jsou ve výkonu trestu, přičemž náklady takového setkání hradí odsouzení rovným dílem. V zájmu nápravy odsouzeného nebo z jiného závažného důvodu lze odsouzenému povolit návštěvu jiných než blízkých osob či návštěvu mimo výše zmíněné tři hodiny za kalendářní měsíc. Takovými návštěvami mohou být také například pracovníci různých občanských sdružení a církví a náboženských společností věnujících se péči o odsouzené.

13.3 Balíčky a nákupy

Odsouzeným je vedle neomezeného množství korespondence také umožněno dvakrát ročně, zpravidla u příležitosti narozenin a vánočních svátků, přijímat balíčky s potravinami a věcmi osobní potřeby v hmotnosti do pěti kilogramů. Do tohoto limitu se nepočítá zaslané prádlo, oděv a potřeby k realizaci programu zacházení, pro vzdělávání nebo zájmovou činnost a ani knihy, tiskoviny a potřeby k vedení běžné korespondence (omezeno pouze prostorem pro uložení). Balíčky podléhají kontrole, nepovolené předměty jsou vráceny zpět odesílateli. Jsou-li odsouzenému zaslány peníze, jsou mu připsány na jeho osobní účet.

Odsouzení mají také možnost nakupovat za své prostředky (bezhotovostně) potraviny a věci osobní potřeby ve vězeňských prodejnách, a to minimálně dvakrát týdně. Maximální částka na jeden nákup může být omezena.

13.4 Zdravotní péče, hygiena, oděv

Odsouzeným je ve výkonu trestu zajištěna zdravotní péče. Pojistné na všeobecné zdravotní pojištění za ně hradí stát, regulační poplatky si odsouzení hradí sami. V každé věznici je zdravotnické středisko s praktickým lékařem a všeobecnou sestrou. Zajištěna je i péče zubního lékaře, ženského lékaře a dalších specialistů. V České republice fungují dvě vězeňské nemocnice – v Praze-Pankráci (oddělení chirurgie, interna, radiologie a poliklinika) a Brně (interna, infekční oddělení, následná péče, psychiatrie a poliklinika). Není-li možné zajistit odsouzenému potřebnou lékařskou péči v rámci věznice či vězeňské nemocnice, může být umístěn se zajištěnou ostrahou v normální (mimovězeňské) nemocnici. Ředitel věznice může ze zdravotních důvodů povolit přerušování trestu až na třicet dní, které se započítává do výkonu trestu.

V souvislosti s výkonem trestu má odsouzený omezena některá práva a uloženy povinnosti i ve sféře péče o zdraví. Má povinnost se podrobit preventivním prohlídkám a to prohlídce vstupní, periodické, mimořádné a výstupní. Vstupní prohlídka je vykonána do čtyř dnů po nástupu do věznice (či vazby) a jedná se o prohlídku všeobecnou za účelem zjištění zdravotního stavu odsouzeného a jeho anamnézy, zubní, u žen gynekologickou a je-li to s ohledem na anamnézu potřebné, je také provedeno RTG plic. Mimořádná prohlídka má podobný charakter a vykonává se při přemístění odsouzeného do jiné věznice, stejně jako prohlídka výstupní při propuštění. Dále má mimo jiné povinnost hlásit závažné onemocnění či úraz či okolnosti, které mohou úraz či onemocnění způsobit. Odsouzený nemá právo na volbu lékaře, klinického psychologa, zdravotnického zařízení a dopravní služby.⁵⁰

Odsouzení jsou také povinni dodržovat pravidla hygieny. Musí být umožněno každodenní mytí a jednou týdně sprchování teplou vodou. Odsouzeným ženám je sprchování teplou vodou umožněno každý den. Pokud odsouzený nemá vlastní hygienické potřeby, ani na ně nemá prostředky, jsou mu poskytnuty věznicí. Mužům je poskytováno bezplatné stříhání a mají možnost holit se vlastním elektrickým strojčkem.

---

⁵⁰ www.vscr.cz

Ženám není nijak omezena úprava vlasů, mohou používat vlastní vlasové pomůcky a také vlastní kosmetické přípravky a potřeby.

Oděv, prádlo a obuv jsou odsouzeným poskytovány věznicí podle ročního období a odsouzení jsou povinni dbát o jejich čistotu. Odsouzeným je vždy umožněno nosit vlastní spodní prádlo a ponožky a na tělovýchovné aktivity také vlastní oděv. Vlastní oděv a prádlo si perou sami a jeho výměnu si zajišťují přes návštěvy nebo poštu na vlastní náklady. Podmínky nošení vlastního oděvu se liší podle typu věznice – ve věznici s dohledem mimo pracovní dobu, ve věznici s dozorem a pro mladistvé v době návštěv, akcí mimo věznici a ve výstupním oddělení a ve věznicích s ostrahou a zvýšenou ostrahou není vlastní oděv povolen. Ženám je povoleno nosit vlastní oděv ve věznicích s dohledem a dozorem v mimopracovní dobu a ve věznicích s ostrahou a zvýšenou ostrahou a pro mladistvé v době návštěv.

13.5 Vycházky a volný čas

Odsouzení mají právo každý den na hodinovou vycházku, která se koná ve venkovním prostoru věznice; ten je stavebně a technicky zabezpečen. Během vycházek mají možnost sportovat, k dispozici je obvykle venkovní hřiště, například pro kopanou či basketbal.

Ve svém osobním volnu, kterým se rozumí čas, který mají odsouzení k dispozici po splnění aktivit programu zacházení, doby potřebné k osobní hygieně, úklidu, stravování, jednohodinové vycházce, osmihodinové době ke spánku a činnostmi vyplývajících z organizačního provozu věznice (např. prověrka početního stavu, úklid, apod.)⁵¹, se mohou odsouzení věnovat zájmovým aktivitám nad rámec programu zacházení, četbě a sebevzdělávání, duchovním aktivitám, sledovat televizi a podobně. K dispozici jim je vězeňská knihovna, která obsahuje beletristickou, náboženskou a odbornou literaturu a právní předpisy. Ve věznicích obvykle působí vězeňský kaplan nebo do ní docházejí příslušníci různých církví a náboženských společností. Odsouzení se mohou také podílet na vydávání vězeňského časopisu či mají možnost i mimo program zacházení navštěvovat různé zájmové kroužky, namátkou jazykové, rukodělné, sportovní, vzdělávací, diskusní, počítačové a další, podle nabídky věznice. Pro zajímavost lze uvést například kroužek Historie světových válek ve věznici v Novém

---

⁵¹ § 22 ŘVT

sedle, dopravní kroužek v Oráčově, akvaristiku v Bělušicích nebo kynologický kroužek v Kuřimi. Největší oblibě se obvykle těší kroužky sportovní a počítačové.⁵²

14 Personální zabezpečení vězeňství

14.1 Vězeňská služba

Výkon trestu odnětí svobody ve věznicích a vazebních věznicích v České republice zajišťuje Vězeňská služba České republiky (VS ČR). Zřízena je zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži ČR. Vedle výkonu TOS zajišťuje bezpečnost v budovách soudů a ministerstva spravedlnosti a eskorty vězňů. VS ČR je správním úřadem a jejím nadřízeným orgánem je Ministerstvo spravedlnosti. V čele VS ČR stojí generální ředitel jmenovaný ministrem. VS ČR se dále člení na organizační jednotky, jimiž jsou generální ředitelství, věznice a vazební věznice (35), ústavy pro výkon zabezpečovací detence (2), Akademie vzdělávání VS ČR a střední odborné učiliště.

VS ČR zaměstnává více než 11 tisíc zaměstnanců. Ti se dělí na příslušníky vězeňské stráže (5786), justiční stráže (1040) a správní služby (civilní zaměstnanci) (3869)⁵³. Vězeňská a justiční stráž jsou ozbrojeným sborem, přičemž vězeňská stráž zajišťuje bezpečnost věznic a vězeňské eskorty a justiční stráž zajišťuje bezpečnost soudních budov a ministerstva spravedlnosti. Správní služba poskytuje specializovanou péči vězňům – např. vychovatelé, psychologové, pedagogičtí pracovníci a zajišťuje běžný provoz a logistiku věznic. Její součástí je také Zdravotní služba.⁵⁴ Vzhledem k psychické náročnosti a specifčnosti činnosti VS ČR zájemci o zaměstnání u VS ČR procházejí různými psychologickými testy a hodnoceními a noví zaměstnanci po nástupu absolvují osmi až devítitýdenní základní odbornou přípravu. Následně se mohou dále vzdělávat ve specializačních kurzech. Vzdělávání příslušníků VS ČR zajišťuje Akademie VS ČR (do 1. 9. 2013 Institut vzdělávání vězeňské služby).

---

⁵² *České věznice*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2008.

⁵³ Údaje z prezentace www.vscr.cz k 1.6. 2013

⁵⁴ *České věznice*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2008.

14.2 Osoby přicházející do styku s odsouzenými

Na řádném chodu vězeňského systému se podílí široké spektrum osob v různých profesích. Většina z nich jsou civilními zaměstnanci nebo příslušníky VS ČR, do kontaktu s odsouzenými ale přicházejí i externí osoby (např. duchovní služba). Vedle zajištění běžného chodu, údržby a administrativy věznice je třeba celé řady odborníků, kteří přicházejí do styku s odsouzenými a hrají nemalou roli při stanovování a plnění cílů zacházení s odsouzenými.

Dozorci (příslušníci vězeňské stráže) jsou ve služebním poměru k VS ČR podle zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Zajišťují střežení, předvádění a eskortu osob. Jejich práva a povinnosti jsou stanoveny v zákoně o VS ČR, mimo jiné jsou oprávněni nosit služební zbraň a ve vymezených případech použít donucovací prostředky. Uplatnění při střežení věznic nalézají ve věznicích od úrovně „s dozorem“ výše. Při výkonu své funkce by měli vždy vystupovat profesionálně, korektně, ale důsledně a nekompromisně. S odsouzenými by měli jednat s respektem a citlivě, neponižovat je, vykat jim, oslovovat je „pane a příjmením“, nebo alespoň „pane odsouzený“. Do lidského přístupu mohou zahrnout drobnou nezakázanou službu (rada, sdělení, že přišla pošta, zapálení cigarety, apod.), avšak nikdy se nesmí jakkoli „zaplést“ s odsouzenými, či jim sdělovat interní služební informace a měli by si vždy udržet autoritu. Neměli by ani vést soukromé či služební hovory před odsouzenými. Vždy musí postupovat v souladu se zákonem o VS ČR, ZVT, ŘVT či odpovídajícími předpisy o výkonu vazby a s vnitřním řádem věznice. Stejně zásady by měly dodržovat i ostatní osoby, které přicházejí do styku s odsouzenými.

Nejčastěji přicházejí do styku s odsouzeným vychovatelé. Jedná se o civilní zaměstnance s pedagogickým vzděláním. Nově se nevyžaduje bezpodmínečně vysokoškolské vzdělání. Ve věznicích s dohledem zajišťují vychovatelé dohled nad odsouzenými bez přítomnosti ozbrojených strážů. Úkolem vychovatele je zajištění podmínek pro plnění programu zacházení s odsouzeným, odsouzeného hodnotí (např. při podání žádosti o podmíněné propuštění) a je oprávněn užívat odměn a kázeňských trestů. Osobním příkladem by měl vést odsouzeného k nápravě a změně dosavadního života, nekonfliktnímu jednání s lidmi a zvládnání různých životních situací. Je tak nejdůležitějším článkem při výchovném působení na odsouzeného. Podle ŘVT má vychovatel v péči obvykle ne výše než dvacet odsouzených, v praxi to ale bývá více.

Speciální pedagog má vůdčí úlohu při tvorbě a realizaci programu zacházení. Jde o absolventa vysoké školy v oboru speciální pedagogiky, který řídí a koordinuje činnost vychovatelů a pedagogů volného času, vede daný pracovní tým a poskytuje odborné rady řediteli věznice. Zpracovává finální verzi komplexní zprávy o odsouzeném poté, co své hodnocení dodají vychovatel, sociální pracovník a psycholog. Jeho činnost by neměla spočívat v pouhé administrativě, a proto se zapojuje i do realizace programů a činností odsouzených (např. organizace sportovních akcí, vedení zájmových kroužků).

Psycholog se při své činnosti nevěnuje pouze odsouzeným, ale poskytuje své služby i zaměstnancům věznice při zvládnání každodenních i dlouhodobých rizikových situací. Směrem k odsouzeným je náplní jeho práce jejich psychologická diagnostika, poradenství a psychoterapie. Odsouzení se na něj obracejí s problémy spojenými s výkonem trestu – ztrátou soukromí, depresemi, projevy nucené abstinence od návykových látek či s problémy, které na ně čekají za branami věznice – narůstající dluhy, ztráta kontaktu s rodinou, apod. Psycholog dále monitoruje situaci a klima ve věznici a podnětnými odbornými radami může přispět ke zlepšení psychohygienických podmínek (např. při stavebních úpravách apod.)

Sociální pracovník poskytuje odsouzeným sociálně-právní poradenství a informace. Spolupracuje s Probační a mediační službou, správními orgány, azylovými domy, charitami a jinými podpůrnými občanskými sdruženími. Odsouzeného při pobytu ve věznici, při propuštění a po něm čeká celá řada situací, u nichž může potřebovat asistenci či radu. Jde o celou řadu administrativních činností jako je zažádání o občanský průkaz, registrace na úřadu práce, žádosti o sociální příspěvky, korespondence s úřady i praktické záležitosti typu zajištění bydlení či kontaktu na podpůrná občanská sdružení. Sociální pracovník by neměl postupovat paternalisticky, tedy že odsouzenému vše zařídí, ale měl by mu poradit, poskytnout asistenci a vést k samostatnému vyřizování těchto záležitostí.

Každá věznice má k dispozici zdravotní středisko, kde je přítomen všeobecný lékař. Tento lékař řeší každodenní zdravotní problémy odsouzených, rozhoduje o jejich předání do péče specialistů (psychiatr, vězeňská nemocnice, ...), musí být schopen rozlišit předstírání zdravotních potíží, jímž se odsouzení snaží dosáhnout propuštění či

alespoň přemístění či jiných výhod, nebo naopak zatajování problémů (např. vzniklých v důsledku rvačky apod.)

Pomocnou roli v nápravě odsouzených, zejména v otázkách přijetí viny a odpovědnosti, může mít duchovní služba. Tu poskytují buď vězeňští kaplani jako zaměstnanci VS ČR anebo externí dobrovolníci z občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče nebo přímo z církví a náboženských společností, kteří jsou pro tuto činnost proškoleni (zejména v otázkách bezpečnosti). Podle výroční zprávy VS ČR za rok 2012 zájem odsouzených o službu duchovních, zejména ve věznicích, kde trvale působí kaplani, vzrůstá. V roce 2012 působilo ve věznicích 37 kaplanů (z toho sedm na plný úvazek) z devíti různých církví. Jejich činnost spočívá v pastorační službě, osobních rozhovorech, pořádání bohoslužeb či biblické výuky. Účastní se také na postpenitenciární péči. Odsouzení u nich často hledají i pomoc psychologického rázu, kterou by jinak mohli hledat u psychologa. Důvodem toho může být, že kaplan odsouzeného nijak nehodnotí (SARPO, hodnocení pro soud) a odsouzený k němu může být upřímnější. Vliv může mít i to, že v českém vězeňství většinou roli psychologa zastávají ženy mladšího věku a odsouzený hledá někoho s většími životními zkušenostmi.

15 Programy zacházení

15.1 SARPO

Při příchodu do věznice je o odsouzeném zpracovávána komplexní zpráva, na jejímž základě je pro odsouzeného připraven program zacházení. V listopadu 2012 byl do věznic po dlouholetých přípravách zaveden nástroj SARPO (Srovnávací analýza rizik a potřeb odsouzených), který slouží k výpočtu pravděpodobnosti opakování trestné činnosti odsouzeným a měl by usnadňovat a zpřehledňovat zpracování komplexní zprávy. SARPO je prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených v podobě elektronického programu, který funguje na platformě programu MS Excel a umožňuje import dat z jiných systémů. Zdroji informací pro zpracování je spisová dokumentace odsouzeného, rejstřík trestů, vězeňský informační systém, pozorování a rozhovor s odsouzeným, penitenciární diagnostika a další údaje. Na

hodnocení rizikových faktorů působících na odsouzené se podílí vychovatel, speciální pedagog, sociální pracovník a psycholog.

SARPO hodnotí celou řadu faktorů, například věk, pohlaví, v minulosti a v současnosti páchanou trestnou činnost (násilná, sexuální, drogová) a uložené sankce (tzv. faktory statické), jeho osobnost, chování a sociální zázemí, případné závislosti (tzv. faktory dynamické), pohnutky trestné činnosti a její nebezpečnost pro oběti (tzv. riziko újmy), faktory, které mohou páchaní trestné činnosti u odsouzeného zabránit (tzv. faktory protektivní), zohledňuje se také dotazník sebehodnocení odsouzeného a jeho adaptace v nástupním oddělení.

Soustředění analýzy na hodnocení rizik a kriminogenních faktorů umožňuje věnovat při tvorbě a plnění programu zacházení větší úsilí práci s těmi odsouzenými, u nichž lze předpokládat změnu chování či snížení nebezpečnosti pro společnost. Nelze totiž popřít skutečnost, že na část vězeňské populace nemá výchovná činnost vliv a v takovém případě by šlo spíše o plýtvání prostředky.

V budoucnu, bude-li schválena novela zákona o výkonu trestu, by výstup ze SARPO mohl být používán pro zařazování odsouzených do jednotlivých oddělení věznice.

15.2 Tvorba programů zacházení

Program zacházení je vytvořen na základě komplexní zprávy o odsouzeném zpracované podle analýzy SARPO s ohledem na délku trestu. Je v něm konkrétně uveden cíl a způsoby výchovné působení na odsouzeného. Odsouzený má možnost si vybrat z několika alternativ programu zacházení, není-li program zařazen jako povinná činnost. Výběr programu pak odsouzený podepisuje a zavazuje se ho dodržovat, ředitel věznice individuální program schválí. Složkami programu zacházení jsou pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. Tyto složky jsou v programech individuálně kombinovány. Více k jednotlivým složkám je uvedeno v odpovídajících podkapitolách níže. Nevybere-li si odsouzený z nabízených alternativ, je mu stanoven minimální program zacházení, jehož základem jsou pracovní aktivity.

Plnění cíle programu odsouzeným je průběžně vyhodnocováno a hraje roli při posuzování žádosti o přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice. Podle postoje

k plnění cíle programu zacházení a chování ve věznici jsou odsouzení uvnitř daného typu věznice ještě diferenciováni do tří prostupných skupin, jejichž režim se lehce liší (např. částka, kterou mohou utratit za nákup potravin apod.) Obvykle však jsou odsouzení ochotni programy plnit. O zaměstnání je, celkem pochopitelně vzhledem k možnosti finančního výdělku mezi odsouzenými zájem, ale nelze pominout ani zájem o účast na výchovných a zájmových aktivitách. Nakolik jde o zájem účelový jen ve snaze získat pozitivní hodnocení, vyplnit volný čas a zahnat nudu, a na kolik skutečně přispívají nápravě lze těžko hodnotit. Hlavní motivací odsouzeným pro dobré chování a plnění programů zacházení je konečná vidina podmíněného propuštění nebo možnost přesunu do mírnější skupiny vnitřní diferenciací či věznice mírnějšího typu, motivují je ale i drobné výhody, jako možnost opuštění věznice v souvislosti s návštěvou nebo návštěva v místnosti bez dohledu nebo přinejmenším alespoň klid od dohlížejícího personálu věznice.

15.3 Pracovní aktivity

Řád výkonu trestu pod pojmem pracovní aktivity rozumí zaměstnávání odsouzených, práci potřebnou k zajištění každodenního provozu věznice a pracovní terapii vedenou zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním. Odsouzení jsou zaměstnáváni v rámci provozu věznice, při její podnikatelské činnosti nebo u externích subjektů.

Podle § 28 ZVT jsou odsouzení povinni pracovat. Tato povinnost není v rozporu s článkem 9 Listiny základních práv a svobod, neboť ten ve svém druhém odstavci stanovuje pro práci osob ve výkonu trestu odnětí svobody výjimku ze zákazu nucené práce. Obdobné výjimky stanovují mezinárodní smlouvy, jako jsou například např. čl. 8 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (New York 1966, ratifikace ČSSR 1975), čl. 4 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (Řím 1950, ratifikace ČSFR 1992) nebo čl. 2 odst. 2 písm. c) Úmluvy č. 29 Mezinárodní organizace práce o nucené nebo povinné práci (Ženeva 1930, ratifikace ČSSR 1957), podle něž není za nucenou práci považována taková práce, *kteřá se na kterékoli osobě vymáhá v důsledku odsouzení soudním rozhodnutím, pokud se tato práce nebo služba vykonává pod dohledem a kontrolou veřejného úřadu a pokud se řečená osoba nepronajímá ani nedává k dispozici soukromým jednotlivcům, soukromým*

společnostem ani soukromým právnickým osobám. K případné polemice, zda je v souladu s úmluvou zaměstnávání odsouzených u externích, soukromých subjektů, je nutno dodat, že se zařazením do práce u takového zaměstnavatele musí odsouzený písemně vyslovit souhlas, který může vzít zpět. I tato pracovní činnost odsouzených je samozřejmě vykonávána pod dohledem či kontrolou primárně věznice, ale i jiných orgánů, včetně ombudsmana. Z povinnosti pracovat jsou vyňati odsouzení starší 65 let, odsouzení plně invalidní, ti, jejichž zdravotní stav trvale neumožňuje zařazení do práce, odsouzení dočasně práce neschopní, a ti, u nichž je překážka vylučující pracovní povinnost.

Práce odsouzených však nemá být používána jako trest, naopak má být považována za pozitivní prvek vězeňského režimu.⁵⁵ Je považována za základní prostředek k převýchově odsouzených. Utváří pracovní návyky odsouzených osob pro život po propuštění, umožňuje odsouzeným mít určitý příjem, z něhož hradí náklady výkonu trestu a snižují tak částečně hospodářské břemeno státu a zároveň mají vlastní prostředky k útratě (kapesné). V neposlední řadě poskytuje odsouzeným určité rozptýlení, které může snížit případnou agresivitu. Tím se dá vysvětlit to, že o zaměstnání je mezi odsouzenými zájem a osob, které výslovně odmítají pracovat, je v řádech promile.⁵⁶

15.3.1 Odměňování odsouzených a srážky z odměny

Odsouzení jsou odměňováni na základě nařízení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody č. 365/1999 Sb., které bylo naposledy bylo novelizováno v roce 2008. Odměnu odsouzeného tvoří základní složka, lišící se podle kvalifikace práce, odměny za práci přesčas, příplatků a ohodnocení výkonu a výše odměny je závislá na množství a kvalitě odvedené práce. Za práci, k jejímuž výkonu není třeba odborné kvalifikace (1. skupina), náleží odsouzenému 4 500 Kč měsíčně při týdenní čtyřicetihodinové pracovní době. Za práci, k níž je třeba vyučení v oboru nebo jiné kvalifikace (2. skupina) částka o polovinu vyšší. Do třetí skupiny řadí nařízení samostatný výkon náročných nebo

---

⁵⁵ Evropská vězeňská pravidla čl. 26.1

⁵⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, 125 s. ISBN 80-86708-05-5.

specializovaných prací vyžadujících zpravidla vyšší než úplné střední vzdělání a přiznává za něj základní složku odměny ve výši dvojnásobku částky stanovené pro první skupinu. Odsouzenému náleží odměna v poměrné výši vůči odpracované době, pokud neodpracoval všechny směny nebo má-li určenu jinou pracovní dobu. Odsouzenému také může být přiznána základní složka odměny vyšší či v závislosti na plnění stanovených norem. Za vyšší pracovní výkon lze měsíčně přiznat až 50 % základní částky odměny, za zaviněné neplnění úkolů lze základní složku snížit. Z čisté odměny odsouzených, která se vypočítává stejným způsobem jako čistá mzda běžného zaměstnance, se provádí celá řada srážek. Sráží se částka k úhradě výživného nezletilých dětí (30 % odměny), částka k úhradě nákladů výkonu trestu a vazby (32 %, maximálně 1 500 Kč), částky na základě nařízeného výkonu rozhodnutí (12 %) a k úhradě dalších pohledávek (4 %) uvedených ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., která upravuje pravidla pro provádění srážek z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu zaměstnány. Provedené srážky tedy mohou dohromady čítat maximálně 78 % čisté odměny odsouzeného. 20 % odměny se použije na kapesné, které odsouzený může volně užívat, například k nákupu ve vězeňské prodejně. Zbývající 2 % se užijí na úložné, které odsouzený použije na náhradu nezbytných nákladů při propuštění z výkonu trestu. Srážky podle této vyhlášky se provádějí v případě, že odsouzený dostává důchod nebo výsluhový příspěvek nebo mu přijdou na osobní účet finanční prostředky (40 % z příchozí částky za měsíc jde na úhradu nákladů výkonu trestu). Pokud odsouzený odmítne pracovat, na úhradu nákladů výkonu trestu se mu vyměří částka ve výši 50 Kč za den. Od povinnosti hradit náklady trestu jsou podle § 35 odst. 2 ZVT osvobozeni odsouzení, kteří do práce nebyli zařazeni nezaviněně, kteří nedovršili 18 let věku, po dobu poskytování ústavní (nemocniční) péče, jsou-li zdravotně pojištěni, a po dobu zařazení do vzdělávacího nebo terapeutického programu (nejméně 21 hodin týdně).

Podle výroční zprávy VS ČR za rok 2012 činila průměrná měsíční odměna odsouzených 3 560 Kč při 70% využití fondu pracovní doby.

15.3.2 Zaměstnávání odsouzených

Odsouzení jsou zaměstnávání v rámci provozu věznice, při její podnikatelské činnosti či u jiných subjektů. Takové subjekty (externí zaměstnavatelé) uzavírají

s věznicí smlouvu, v níž jsou stanoveny podmínky zaměstnávání vězňů a dohodnuté protiplnění. Na základě podkladů dodaných zaměstnavatelem věznice vypočítá náklady na odměnu odsouzených včetně odvodů na důchodové a zdravotní pojištění, započte případnou smluvní přírážku na úhradu nákladů věznice spojených se střežením a tyto náklady pak fakturuje zaměstnavateli. Zaměstnavatelé obvykle projevují zájem zejména o zaměstnávání mimo prostory věznice, nicméně daří se nacházet uplatnění i pro odsouzené, kterým není povolen volný pohyb, včetně odsouzených ve věznicích s ostrahou a zvýšenou ostrahou (např. lepení obálek, kompletační práce), zřizují se i pracoviště přímo v areálech věznic (např. pila, třídění odpadu apod.). Přepravu odsouzených, pokud pracují mimo areál věznice, zajišťuje zaměstnavatel. Rozsah zaměstnávání odsouzených u externích zaměstnavatelů samozřejmě souvisí s nezaměstnaností v regionu a s hospodářským zaměřením regionu. Převažuje-li například cestovní ruch, uplatnění pro odsouzené je téměř nemožné, naopak časté je zaměstnávání ve dřevozpracovatelském průmyslu. Pro externí zaměstnavatele má zaměstnávání odsouzených řadu výhod. V první řadě je to výše odměny, která je pro odsouzené nižší než zákonná minimální mzda, dále zaměstnavatel nevyplácí odměnu v případě odstávky výroby či dovolené ani nemocenské dávky a vyhne se také problémům způsobeným absencí zaměstnance, jelikož absentujícího odsouzeného může nahradit jiný odsouzený. Nevýhodou pro zaměstnavatele jsou například výše zmíněné náklady na přepravu, ale zejména obvykle velmi nízká kvalifikace odsouzených. Odsouzení jsou tak obvykle zaměstnáváni v provozech nenáročných na kvalifikaci a vykonávají práce montážní, kompletační, stavební, úklidové, třídění odpadu apod.

Řada věznic disponuje možnostmi (prostorové, personální) provozovat přímo ve svém areálu tzv. střediska hospodářské činnosti věznice. Tato střediska fungují odděleně od státního rozpočtu a všechny náklady (mzdy a odvody odsouzených a personálu, materiál, vybavení, energie, atd.) pokrývá z příjmů své hospodářské činnosti. Zisk je vkládán dále do rozvoje zaměstnávání odsouzených. V roce 2012 byla hospodářská činnost realizována u 17 organizačních jednotek VS ČR.⁵⁷ Jako příklad lze uvést výrobu nábytku ve věznici Jiřice nebo provozovnu demontáže elektroodpadu v Kuřimi.

---

⁵⁷ Výroční zpráva VS ČR 2012, str. 15.

Odsouzené lze zaměstnávat i ve vnitřních provozech věznice. Uplatnění nacházejí v kuchyni, v prádelně, ve skladu či jako údržbáři. Tyto činnosti jsou považovány za zaměstnání a náleží za ně tedy mzda, počítají se do pracovní doby a uplatňují se na ně pracovně-právní předpisy a ustanovení o odpovědnosti za škodu. Naproti tomu se do pracovní doby nepočítá úklidová a obdobná činnost potřebná k zajištění každodenního chodu věznice a pracovní terapie.

15.3.3 Údaje o zaměstnávání odsouzených

Za zaměstnání pro účely programů zacházení i níže uvedených statistik se považují i vzdělávací a terapeutické programy i práce při zajištění běžného chodu věznice. Níže uvedené údaje vycházejí z Výroční zprávy VS ČR za rok 2012.⁵⁸

Z průměrného počtu 20 907 odsouzených v roce 2012 bylo způsobilých pracovat 16 812 osob. Z nich bylo zaměstnáno 9 890, což tvoří reálnou zaměstnanost 59,63 %. Oproti roku 2011 tak reálná zaměstnanost nepatrně klesla, ale počet zaměstnaných odsouzených se zvýšil o 258. V listopadu 2013 byla reálná zaměstnanost odsouzených 68,09 %. Oproti předchozím letům, kdy se s výjimkou roku 2010 zaměstnanost pohybovala více či méně pod 60 %, je to číslo velmi vysoké. Bohužel se zřejmě nejedná o trvalý trend, protože tento procentuální nárůst zaměstnanosti je nutno přičíst snížení počtu odsouzených ve věznicích po amnestii prezidenta republiky vyhlášené k 1. 1. 2013. Vzhledem k postupnému opětovnému naplňování věznic i z důvodu recidivy amnestovaných se podobná tendence, jaká byla v roce 2012 a letech předchozích, dá předpokládat i v roce 2014 a letech následujících. Zde je nutno poznamenat, že jednotliví odsouzení často nejsou zaměstnáni na plnou osmihodinovou pracovní dobu. V rámci snahy zajistit zaměstnání a pracovní aktivitu co největšímu počtu odsouzených se „úvazky“ někdy dělí. To vysvětluje i skutečnost, že průměrný výdělek odsouzeného je nižší než částka stanovená jako minimální za plnou pracovní dobu. V dlouhodobém srovnání se však zaměstnanost odsouzených zvýšila, v roce 2003 byla pouhých 47,05 %.

Konkrétně bylo zaměstnáno ve vnitřních provozech věznice 2 560 osob s průměrnou měsíční odměnou 3 850 Kč, ve střediscích hospodářské činnosti 1 528 osob s průměrnou odměnou 2 773 Kč a u externích podnikatelských subjektů 2 609

---

⁵⁸ Výroční zpráva za rok 2013 nebyla v době vypracování práce k dispozici.

osob s průměrnou odměnou 3729 Kč. Zbývající osoby evidované jako zaměstnané byly zařazeny do vzdělávacích či terapeutických programů nebo při běžném provozu věznice.

15.4 Vzdělávací aktivity

Mnoho osob ve výkonu trestu odnětí svobody nemá potřebnou kvalifikaci nebo ukončené základní vzdělání a existuje i část vězeňské populace, která je tzv. sekundárně negramotná – tj. odsouzení číst a psát „zapomněli“, jelikož dlouhodobě fungovali v prostředí, kde jim tyto dovednosti nebyly potřebné⁵⁹. Zvyšuje se také počet cizinců v českých věznicích, kteří nerozumí česky. Nemožnost se ve společnosti „řádně“ uplatnit (např. nalézt zaměstnání a zajistit si tak legální příjem) je významným kriminogenním faktorem a důvodem recidivy. Vzdělání a profesní kvalifikace dává odsouzeným větší šanci se znovu integrovat do společnosti po propuštění, a proto tvoří důležitou část programu zacházení. Vzdělávací programy jsou tak zaměřeny na dokončení základního vzdělání, na získání středoškolského odborného vzdělání nebo na specializované profesní vzdělání.⁶⁰ Zvláštní pozornost se přitom věnuje mladistvým odsouzeným a odsouzeným ve věku blízkém mladistvých.

§ 34 ZVT proto stanoví, že *odsouzeným, u nichž jsou pro to předpoklady, se obvykle umožní, aby získali vzdělání na základní nebo i střední škole, anebo se zúčastnili dalších forem vzdělávání, které jim umožní získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci*, a zároveň stanoví, že *odsouzení zařazení do denní formy studia jsou pro účely tohoto zákona posuzováni jako odsouzení zařazení do práce*. V rámci realizace programu zacházení se vzdělávacími aktivitami rozumí vzdělávání realizované středním odborným učilištěm, učilištěm i odborným učilištěm, vzdělávání vedené zaměstnanci oddělení výkonu trestu a vzdělávání v korespondenčních kurzech v celé síti škol ČR.

První výše zmíněný způsob vzdělávání zajišťují Školská vzdělávací střediska (ŠVS) v rámci organizační jednotky VS ČR Střední odborné učiliště. Ta se nacházejí ve věznicích v Heřmanicích, Pardubicích, Rýnovicích, Plzni, Valdicích, Všehrdech a

---

⁵⁹ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 136. ISBN 80-86708-05-5

⁶⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. s. 104, ISBN 978-80-7380-138-0.

Světlé nad Sázavou. Nabízejí poměrně širokou škálu učebních oborů, z toho pět nabízí věznice ve Všehrdech, která je zaměřena na výkon trestu osob mladistvých a blízkých věku mladistvých a vzdělávací aktivity jsou zde pro odsouzené hlavní náplní programů zacházení. U mladistvých odsouzených podle informací věznice ve Všehrdech není o vzdělávání velký zájem, ale tzv. mladí dospělí odsouzení o něj zájem mají, byť možná oceňují spíše s tím spojený volný pohyb. Pokud ale plní své povinnosti související se zařazením do vzdělávacího programu, je nutno na jejich zájem pohlížet pozitivně. I z tohoto důvodu jsou volná místa pro mladistvé ve Všehrdech nabízena tzv. mladým dospělým.⁶¹ ŠVS vedle dvou- a tříletých studijních oborů zakončených výučním listem zajišťují také různé akreditované či neakreditované kurzy trvajících od jednoho do dvanácti měsíců, které mají odsouzeným dát určitou kvalifikaci pro budoucí profesní uplatnění. Namátkou lze zmínit kurz práce na PC, kurz pro doplnění základního vzdělání, kurz společného stravování či kurz malířských prací nebo jazykové kurzy (např. anglického či německého jazyka, čeština, čeština pro cizince) a také celou řadu zájmových kroužků.⁶² Jazykové i jiné průběžně realizované kurzy bohužel poznamenává fakt, že jejich účastníci se neustále mění a tím prakticky nejde sjednotit úroveň a pracovat se skupinou běžným způsobem, kdy se probírá jedna lekce za druhou.

V rámci projektu EPLLA (Engaging of Prisoners in Life-Long Learning Activities) je odsouzeným umožněno vysokoškolské studium na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy Univerzity v Brně. Od zahájení projektu v roce 2004 se ho zúčastnilo 37 odsouzených, z nichž deset získalo titul bakalář a jeden titul inženýr. V současné době studují tři odsouzení (jeden v oddělení ostrahy a dva v oddělení s dozorem). Bohužel v roce 2012 děkan fakulty oznámil, že z důvodu nedostatku finančních prostředků se nebudou otevírat další ročníky. Studijní program zahrnuje dva roky v rámci celoživotního vzdělávání, na něž následně po složení přijímací zkoušky navazuje kombinovaný studijní program. Odsouzení musí splnit podmínky pro přijetí na vysokou školu a být schopni hradit školné, které za čtyři semestry kurzu celoživotního vzdělávání činí zhruba 80 000 Kč (kombinované studium je pak zdarma). Pro výkon

---

⁶¹ www.vscr.cz

⁶² Údaje dostupné z <http://www.vscr.cz/stredni-odborne-uciliste/informacni-servis-1657/vzdelavaci-aktivity/> platné pro školní rok 2012/2013

trestu jsou tito odsouzení umístěni ve VVaÚpVZD⁶³ v Brně, kde jsou na oddělení výkonu trestu zřízeny specializované místnosti, v nichž probíhá výuka a kam docházejí vyučující. Studující odsouzení zde mají k dispozici pět počítačů s vybavením pro učení cizího jazyka a knihovničku s odbornými knihami, které zapůjčila fakulta a které mohou využívat dle harmonogramu a svých studijních potřeb. Některým studentům bylo umožněno samostatně chodit na přednášky a zkoušky přímo do budovy Ekonomicko-správní fakulty.⁶⁴

Vzdělávání v rámci výkonu trestu v ŠVS odpovídá běžným (mimovězeňským) standardům v ČR. O ukončeném vzdělání (či jeho části) dostane odsouzený odpovídající doklad, z nějž nesmí být patrné to, že bylo vzdělání získáno v době výkonu trestu a je-li odsouzený propuštěn z výkonu trestu před dokončením studia, má právo ho na příslušné škole dokončit. Otázkou zůstává, zda mají propuštění odsouzení zájem o dokončení studia. Například ve věznici ve Všehrdech zanechalo studia 50 % odsouzených z důvodu propuštění na amnestii v roce 2013.⁶⁵ Ve věznicích, kde není zřízeno ŠVS, zajišťuje vzdělávání v podobě různých vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů či zájmových kroužků oddělení výkonu trestu.

15.5 Speciální výchovné aktivity

Složka programu zacházení označená jako speciální výchovné aktivity se soustředí na oblast osobnostní a interpersonální. § 36 odst. 5 ŘVT tyto aktivity definuje jako *individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci, zejména působení terapeutická (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová terapie), sociálně právní poradenství a trénink zvládnutí vlastní agresivity.*

V praxi se jedná o různé terapeutické skupiny pro odsouzené umístěné na zvláštních odděleních – např. protialkoholní, sexuologická, protitoxikomanická, pro léčbu patologického hráčství apod., či o speciální standardizované programy, zaměřené

---

⁶³ Vazební věznice a Ústav pro výkon zabezpečovací detence

⁶⁴ Informace získány na základě dotazu vzneseného na VVaÚpVZD Brno

⁶⁵ <http://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy-96/informacni-servis-1635/vzdelavani-352/ukonceni-skolniho-roku-2012-2013-ve-veznici-vsehrdy>

na určité typy pachatelů. Realizují se skupinově, obvykle ve formě časově omezených kurzů v určité věznici, která daný program zajišťuje. Několik z nich je popsáno níže.

Program 3Z (Zastav se, Zamysli se a Změň se) je určen pro dospělé opakovaně ve výkonu trestu pro majetkovou činnost v době 4 – 6 měsíců před propuštěním. Má dobrovolný charakter a má odsouzené přimět k přehodnocení svého postoje ke kriminální činnosti a motivovat ho k získání nových sociálních dovedností umožňujících soběstačný nekriminální způsob života po propuštění. Odsouzený se má naučit, že vždy existuje více řešení krizové situace přinášejících různé následky, tato řešení si uvědomit a umět zvolit to nejvhodnější. Program má formu minimálně devíti 120minutových sezení a probíhá obvykle dvakrát ročně. Odsouzení nejsou přemísťováni do jiné věznice. Realizován je například ve věznici Rapotice.

Program GREPP je dvoufázovým programem zaměřeným na odsouzené za násilí na dětech, zejména za trestné činy podle hlav III a IV trestního zákoníku. První fáze (GREPP I) je pro odsouzené splňující jeho podmínky povinnou činností bez možnosti alternativy a má charakter krátkodobého reedukačního kurzu, který se koná ve věznici v Novém Sedle. Druhá fáze (GREPP II) je dobrovolná, má dlouhodobý charakter a probíhá ve věznici Heřmanice.

Program TP Junior 21 je určen pro mladistvé odsouzené do věku 21 let a má za účel zvládnání agresivity, uvědomění si odpovědnosti a naučení se smysluplnému využití volného času. Pro vybrané odsouzené je program povinný. Intervenčního programu KEMP se účastní odsouzení za násilnou trestnou činnost. Jedná se o osmnáctiměsíční terapeutický program realizovaný ve věznici Vinařice. Pro odsouzené za přečiny v souvislosti s řízením motorového vozidla (závažné dopravní nehody, maření výkonu úředního rozhodnutí) je určen intervenční program PARDON. Probíhá dvakrát ročně ve věznicích v Odolově a v Pardubicích. Má přimět odsouzeného ke změně problémového chování při řízení a k osvojení zásad bezpečného chování v dopravě. Výše zmíněné programy tvoří taxativní výčet, dále lze zmínit i resocializační programy Získej zaměstnání a program Beta pro podmíněně propuštěné, ale i řadu dalších.

15.6 Zájmové aktivity

Odst. 6 § 36 ŘVT pod pojmem zájmové aktivity rozumí *nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s*

potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených. Zájmovým aktivitám se odsouzení věnují jak „povinně“ v rámci programu zacházení tak i „dobrovolně“ ve svém volném čase. Zvláštní význam mají pro odsouzené nezařazené do zaměstnání, ti mají totiž nepoměrně více volného času, který musí být vhodně zaplněn, ideálně tak, aby pozitivně formoval osobnost odsouzeného a aby odsouzený nebyl nucen trávit svůj čas zcela pasivně na cele či pouhým sledováním televize. Nuda může být totiž (nejen v případě odsouzených) spouštěčem rizikového chování. Věznice proto pořádají různorodou škálu zájmových kroužků (více v kapitole 13.5 této práce) i jednorázových aktivit uvnitř i vně věznice – například organizace fotbalového turnaje, koncert či přednáška ve věznici, návštěva zámku apod.

Zejména u mladistvých odsouzených lze uvažovat o užití tzv. zážitkové pedagogiky. Ta spočívá, jak označení napovídá, v určitém zážitku, který je odlišný od toho, co odsouzený běžně prožívá ve věznici. Ať už jde o návštěvu koncertu nebo vícedenní turistický výlet. Na takový zážitek by se skupina měla delší dobu připravovat se zapojením všech účastníků (například zjistit si informace o cíli výletu, jak se tam pojede apod.) a po návratu nechat ještě zážitek „doznít“ (uspořádat besedu nad fotografiemi, zhodnotit, co se povedlo). Podstatná je samozřejmě pedagogická role vychovatele, jejíž cílem je pomocí zážitku vytvořit pozitivní vnitřní vazby ve skupině a hlavně ukázat odsouzeným způsoby vhodného trávení volného času a pro něco je „nadchnout“. Tento způsob je šířeji využíván v sousedním Rakousku, pomalu se ale prosazuje i u nás.⁶⁶

Při výběru odsouzených účastníků se určité aktivity je samozřejmě třeba brát ohled na jejich individuální specifika, jako například, zda konkrétní odsouzený nezneužije volnosti poskytnuté při výletu mimo věznici, zda v něm sportovní aktivita místo „vypuštění páry“ naopak ještě více nevybudí agresivitu, nebo zda jeho zdravotní stav vůbec umožňuje účast na dané aktivitě. Některé zájmové intramurální aktivity si dokonce mohou odsouzení vést a organizovat sami.

---

⁶⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 148 an. ISBN 80-86708-05-5

15.7 Oblast utváření vnějších vztahů

Do oblasti utváření vnějších vztahů se řadí aktivity, které pozitivně přispívají k samostatnému a soběstačnému životu odsouzeného po propuštění. Jedná se jak o kontakty se světem za branami věznice, jako je udržování vztahů s rodinou (korespondence, návštěvy) či navázání kontaktů s charitativními organizacemi, tak o oblast tzv. funkční gramotnosti. Odsouzení mají často potíže i s běžnými úkony společenské a občanské interakce. Problémem může být i prosté vyplnění podacího lístku pošty. Je tedy vhodné, když personál odsouzenému pomůže, či spíše raději poradí správný postup, jak si v dané situaci počínat, ať už jde o korespondenci s rodinou, obhájcem, soudy, úřady, či komunikací s věznicí nebo vyřízení dokladů či zpracování životopisu pro budoucího zaměstnavatele.⁶⁷ Tyto dovednosti mohou odsouzení získat jak neformálně, tak i formou různých kurzů např. sociální či občanské výchovy. Této oblasti je věnována zvláštní pozornost zejména ve výstupním oddělení.

16 Vliv TOS na odsouzeného

Trest odnětí svobody s sebou i přes snahu o jeho výchovné působení a prevenci opakování trestné činnosti pachatele v budoucnu nese i řadu okolností, které mají na odsouzeného negativní vliv a určitých případech mohou i přispívat k recidivě. Na určitou skupinu odsouzených bude mít jistě snaha o převýchovu a návrat do nekriminálního života pozitivní vliv, nelze ale bohužel říci, že jde o podstatnou většinu. Velká část odsouzených je ve výkonu trestu opakovaně a u nich lze o výchovném účinku TOS na jejich budoucí život spíše pochybovat, naopak lze očekávat, že se do výkonu TOS opět vrátí. V těchto případech má TOS funkci spíše ve smyslu ochrany společnosti před trestnou činností pachatele v době, kdy je od společnosti fyzicky izolován.

Při výkonu TOS tedy v první řadě dochází k izolaci odsouzeného od společnosti. S tím je ovšem spojeno i omezení či úplné zprerhání základních sociálních vazeb na jeho blízké a rodinu a ztráta zaměstnání. Po propuštění z výkonu trestu se odsouzení často nemají kam vrátit a v závislosti na prostředí, ze kterého pochází, se často nevyhnou ani sociální stigmatizaci a odsouzení od svého nejbližšího okolí i většinové

---

⁶⁷ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 138. ISBN 80-86708-05-5

společnosti. S nálepkou kriminálního mohou mít problém najít zaměstnání a nedostatek finančních prostředků může propuštěného vězně velmi jednoduše vrátit zpět, tedy k dalšímu páčání trestné činnosti. Během pobytu ve výkonu trestu odsouzenému obvykle narůstají dluhy a jiné závazky ze světa „za zdí“ a k nim se často přidávají i dluhy spojené se samotným výkonem trestu.

Dlouhodobý pobyt v striktně regulovaném prostředí, kde se odsouzený nemusí o nic starat (pravidelný denní program, zajištěná strava, hygiena, nejnnutnější potřeby, zájmové aktivity) odnaučuje odsouzeného sebeobslužným činnostem a nenutí ho používat svou vůli při rozhodování. Naopak naučí ho účelově se přizpůsobovat tak, aby měl z určité situace co největší prospěch (lhostejnost, předstírání nápravy, apod.). Po propuštění tak může mít odsouzený problém nejen s obnovením pozitivních sociálních vazeb, ale především se schopností orientovat se v prostředí, které od něj vyžaduje rozhodování o jeho věcech v běžném životě, aktivní přístup k řešení problémů a v neposlední řadě také odpovědnost vůči sobě i druhým. Tyto „potíže“, běžně zvladatelné pro socializovaného jedince, mohou vést k návratu do kriminálního prostředí a k dalšímu páčání trestné činnosti. Ve vězeňské komunitě se také odsouzený naučí novým „dovednostem“, které by třeba v běžném životě nezískal – kontakt s omamnými látky, známosti s dalšími „kriminálníky“, různé triky a rady, apod. Ne nadarmo se používá okřídlené rčení, že vězení je vysokou školou trestné činnosti.

Z psychologického hlediska odsouzení také špatně snášejí téměř absolutní ztrátu soukromí. Jsou stále pod dohledem, dveře ložnic a cel jsou otevřené, osobní věci podléhají kontrole a odsouzený není téměř nikdy sám. Výjimku tvoří doživotně odsouzení, kteří mají spíše opačný problém se sociální deprivací. Na chodbách věznic je obvykle neutuchající ruch a hluk a na psychiku nepůsobí dobře ani nedostatek denního světla. Odsouzení postrádají i fyzický a sexuální kontakt. Zejména u mladistvých odsouzených se může projevovat komplex méněcennosti.

Rizikový je i tzv. druhý život odsouzených, tedy život, který se odehrává po odchodu vychovatelů uvnitř komunity odsouzených. Odsouzení si budují určitou image, přičemž vlastnosti a schopnosti, které jsou v běžné společnosti nežádoucí, se v této komunitě naopak cení (násilí, absence empatie, agresivita a projevy síly, schopnost opatřit zakázané předměty, apod.). Odhalování násilí mezi odsouzenými, přítomnosti drog, šikany, apod. není pro personál věznic jednoduché, jelikož odsouzení nejsou

ochotní problémy oznamovat („práskat“), protože to pro ně nese nepříjemnosti ve vězeňské komunitě.

Snahou je samozřejmě výše zmíněná rizika a negativní vlivy TOS omezovat a odstraňovat, například umístováním odsouzených na tzv. výstupní oddělení, zamezováním kontaktu „méně zkažených“ odsouzených s těmi „zkušenými“ oddělením umístováním prvotrestaných a recidivistů, sociálním poradenstvím a nácvikem sociálních dovedností. Je však zřejmé, že úplná eliminace všech negativních vlivů TOS není reálná.

Většina uvedených negativních vlivů působí na odsouzené ke krátkodobým⁶⁸ i dlouhodobým trestům. Krátkodobé tresty však obvykle neposkytují prostor pro převýchovu a nápravu pachatele, naopak negativní důsledky (ztráta zaměstnání, stigmatizace, částečně prizonizace, drogy, kriminální kontakty) mají čas se projevit. Odstrašující účinek těchto trestů je diskutabilní, jelikož ne každý pachatel zvažuje následky svého činu. V dnešní době jsou tak krátkodobé tresty odnětí svobody využívány spíše výjimečně; hlavním důvodem je jejich ekonomická náročnost a dříve i přeplněnost věznic. Jsou obvykle nahrazovány alternativními tresty výchovného charakteru (obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, zákaz vstupu na sportovní akce, ...). Určitý význam mají krátkodobé TOS např. u pachatelů, kteří neberou výchovné tresty, jako např. uložený zákaz řízení, na vědomí a opakovaně se dopouští trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 TrZ. Krátkodobý trest zde funguje jako důrazné připomenutí nutnosti respektovat rozhodnutí soudu a uvědomění si, že i výchovný trest je trestem. Takováto „léčba šokem“ může přinést pozitivní výsledky a přispět k nápravě (jinak „kriminálně nezkušeného“) pachatele. Neplatí to však pro všechny typy pachatelů a je tedy nutné k ukládání krátkodobých trestů přistupovat restriktivně a s rozvahou.

---

⁶⁸ Podle již zmíněného rozhodnutí Nejvyššího soudu 7 TZ 39/2001, jde o tresty v rozsahu přibližně do sedmi měsíců, teorie ani praxe ale nejsou při určení délky krátkodobého trestu jednotné.

17 Exkurz do věznice Rapotice

17.1 Stručná charakteristika

Věznice Rapotice je jednou z nejnovějších a také největších věznic v České republice. Jako samostatná věznice funguje od roku 2009 a je koncipována jako věznice pro odsouzené muže typu s dohledem a dozorem. Leží asi 30 km západně od Brna na území obcí Rapotice, Lesní Jakubov a Újezd u Rosic. Původně celý rozsáhlý areál, do něž patří desítky hektarů lesů, sloužil v letech 1989 až 2003 jako základna raketového vojska Armády ČR. Od roku 2005 objekt fungoval jako oddělení Vazební věznice Brno. Původní relativně moderní kasárna jsou ideální pro fungování věznice mírnějšího režimu. Administrativní budovy zachovaly svůj účel, původní ubytovací kapacity fungují jako ložnice odsouzených mírnějších skupin vnitřní diferenciaci a v roce 2012 byla přistavěna nová budova, v níž jsou zřízeny cely, do nichž jsou umístěni odsouzení kategorie s dozorem zařazení do nejpřísnější třetí skupiny vnitřní diferenciaci. Cely se od ložnic liší umístěním sociálního zařízení na cele a větším zabezpečením, zejména pro cely typickými bezpečnostními dveřmi, které jsou na noc uzamykány. Dále jsou v areálu věznice dílny sloužící pro údržbu věznice (truhlářská dílna, autodílna, zámečnická dílna), jídelna, kuchyně, prádelna, společenská místnost využívaná pro návštěvy, a také střelnice sloužící pro výcvik příslušníků VS ČR. Kapacita věznice je 777 osob. K 31. 1. 2014 bylo podle měsíčního statistického hlášení VS ČR ve věznici 629 odsouzených, z toho 83 zařazených v dohledu, 545 v dozoru a jeden v ostraze. Chod věznice zajišťuje asi tři sta zaměstnanců a příslušníků VS ČR.

17.2 Zaměstnávání odsouzených

Odsouzení jsou v Rapoticích zaměstnáváni ve vnitřním provozu a u cizích subjektů. Středisko hospodářské činnosti není zřízeno. Na údržbě vnitřních a vnějších prostor se odsouzení podílejí bez nároku na odměnu. Ve vnitřním provozu nacházejí uplatnění zejména v jídelně, prádelně, skladech, truhlářské dílně (např. oprava dveří a nábytku), jako zámečníci či při opravách vozového parku apod. U externích zaměstnavatelů pracují jako zedníci či stavební dělníci, na pile, v zemědělské výrobě, jako brusíči odlitků, jako údržbáři v dětském domově nebo provádějí práce pro obecní úřad (údržba chodníků, sekání trávy, sběr odpadu apod.) Jako ve všech věznicích je i

zde snaha zvyšovat zaměstnanost odsouzených u externích zaměstnavatelů, překážkou jsou však omezené počty odsouzených, kterým lze umožnit volný pohyb.

17.3 Vzdělávání

Školské vzdělávací středisko není v Rapoticích zřízeno. Vzdělávací aktivity jsou tak zajišťovány odbornými pracovníky věznice. Věznice realizuje tyto vzdělávací aktivity: výuka anglického jazyka, výuka německého jazyka pro pokročilé, výuka českého jazyka, dějepis, zeměpis, dřevo a stavby, základy finanční gramotnosti, základy pravidel silničního provozu. Například kurz zeměpisu je realizován formou referátů, které si odsouzení připravují z dostupných knih a časopisů či materiálů dodaných vedoucím, diskusí nad aktuálními problémy z různých oblastí světa apod. Při aktivní účasti mohou odsouzení získat kázeňskou pochvalu, což se jim hodí pro případné hodnocení pro podmíněčné propuštění či přeřazení do mírnějšího typu věznice. Aktivity obvykle probíhají ve společenských místnostech v budovách, kde jsou odsouzení ubytováni.

17.4 Speciální výchovné aktivity

Jako speciální výchovné jsou v Rapoticích vedeny tyto aktivity: setkávání drogově závislých, poradenství drogové prevence na žádost, sociálně-právní poradenství, komunitní setkávání ve VO, sociálně psychologický výcvik, psychologické techniky pro každého, etiketa, sebeobslužné činnosti – vaření, společenské chování, diskusní klub, program ZZZ (Zastav se, zamysli se a změň se) a základy viktimologie. Provádí se obvykle ve společenských místnostech nebo ve zvláštní terapeutické místnosti.

17.5 Zájmové aktivity

Ze zájmových aktivit Věznice Rapotice odsouzeným nabízí tyto kroužky: zahrádkářský, stolního tenisu, sportovních her, filmového diváka, hudební a rybářský, dále kondiční cvičení, pohybové aktivity a keramiku, rukodělné a výtvarné techniky. Pro keramiku je k dispozici vlastní dílna s pecí, rybářský kroužek se stará o venkovní nádrž s rybami, stoly na stolní tenis jsou umístěny na některých budovách přímo na patrech, členové zahrádkářského kroužku pečují o několik záhonů i celkový venkovní areál věznice, sportovní hry jsou provozovány v tělocvičně i na venkovních hřištích.

17.6 Další vybavení a aktivity věznic

Odsouzení jsou v Rapoticích ubytováni v ložnicích po čtyřech až šesti osobách nebo v celách. Mají k dispozici kovové lůžko (někdy patrové) a uzamykatelnou skříňku na osobní věci. Na patře je společenská místnost s televizí, oddělený venkovní prostor pro kouření, na chodbách jsou informační nástěnky a barely s pitím. Na patře je vždy kancelář vychovatele a stanoviště dozorců. Odsouzení nosí vězeňské stejnokroje.

Ze specializovaných oddělení je ve věznici zřízeno nástupní a výstupní oddělení, bezdrogová zóna a oddělení pro pracovní nezařaditelné. Ve výstupním oddělení jsou odsouzení obvykle ubytováni na ložnicích po dvou, ve velmi příjemném prostředí srovnatelném s nově vybavenými studentskými kolejemi. Odsouzení si zde sami zajišťují sebeobslužné činnosti jako je praní či vaření a je jim umožněna přiměřená dekorace ložnic např. květinami.

Ve věznici je příjemně působící kaple vyzdobená truhlářskými výrobky odsouzených a působí zde na částečný úvazek dva kaplani, kteří poskytují osobní rozhovory, vedou setkání odsouzených či bohoslužby. V minulosti byl dokonce realizován výlet na nedaleký Památník bible kralické.

17.7 Zhodnocení

Věznice v Rapoticích má pověst věznic, která je pro výkon TOS jednou z nejpříjemnějších a to i podle slov některých odsouzených, kteří obvykle mají zkušenosti s jinými věznicemi v ČR. Odsouzení si chválí jídlo i ubytování (nehrozí například to, že by budovy nešly kvůli netěsnícím oknům dostatečně vytopit), nabídka programů zacházení je také široká a individualizovaná. Personál věznic je velmi profesionální a tvoří kompaktní tým. Většina odsouzených si uvědomuje, že pro ně je jednodušší, když se režimu věznic a plnění programů podvolí a nedělají sobě ani personálu věznic problémy. Bohužel, stejně jako je tomu ve většině ostatních věznic, typickým klientem je zhruba pětadvacetiletý muž bez vzdělání a kvalifikace ze sociálně vyloučeného prostředí, který je ve výkonu trestu po několikáté a pravděpodobně v něm ještě několikrát bude, protože se po odchodu z věznic opět vrátí k původnímu stylu života financovanému trestnou činností.

Závěr

Nepodmíněný trest odnětí svobody stále zůstává i přes některé své nevýhody hlavním a univerzálním trestem užívaným v České republice a lze se důvodně domnívat, že tomu tak bude i nadále. České trestní právo i vězeňství prošly od roku 1989 celou řadou změn, které nás přiblížily a dále přibližují k západoevropským standardům. Došlo k demilitarizaci vězeňství, bylo omezeno používání krátkodobých trestů odnětí svobody, u nichž se výrazněji projevovaly negativní důsledky pobytu ve vězení, a byla zavedena celá řada trestů alternativních. Zlepšeny byly podmínky ve věznicích a funkce trestu odnětí svobody se od pouhé represe posunula i ke snaze o nápravu odsouzených. Zavedeny byly programy zacházení a došlo k určité individualizaci přístupu k odsouzeným ve výkonu trestu. Za všemi těmito změnami stojí kromě všeobecného trendu humanizace vězeňství snaha o minimalizaci negativních účinků trestu odnětí svobody na jednotlivce i na společnost.

Režim ve věznicích je založen nejen na dodržování kázně, ale i na hodnotném vyplnění času a na motivaci odsouzeného k dobrému chování a k nápravě. Při nedostatku pracovních míst pro všechny odsouzené se nuda stala kritickým faktorem, který přispíval k problémovému chování odsouzených ve výkonu trestu. Hledání možností zaměstnání odsouzených, a to zejména u externích zaměstnavatelů či v rámci středisek hospodářské činnosti věznic, by měl být jedním z hlavních cílů penitenciárního systému, a to i z toho důvodu, že zaměstnaný odsouzený alespoň částečně hradí náklady spojené s výkonem trestu, které jsou jinak v podstatě nevymahatelné a zatěžují už tak napjatý rozpočet českého vězeňství.

I přes názory občas zaznívající ve společnosti, že by výkon trestu měl být především trestem a ne „dovolenou“, se lze domnívat, že současný humanizující a výchovný trend ve vězeňství je správný. Podstatou trestu odnětí svobody a hlavní újmou pachateli by měla být skutečnost, že je omezen na svobodě a nikoli podmínky výkonu trestu. Proto je snahou zajistit odsouzeným prostor alespoň 6 m² na osobu a dobré hygienické podmínky, umožnit jim doplnění vzdělání či kvalifikace a poskytnout jim odbornou pomoc v oblasti psychologické i sociálně-právní. Byť nelze popírat, že někteří odsouzení opouští brány věznic nápravným procesem nedotčení a opět se do výkonu trestu vrátí, je nutno každého propuštěného odsouzeného, který se, stojí před krizovou situací, rozhodne i třeba díky některé z aktivit programu zacházení, kterou poznal ve

výkonu trestu, situaci řešit jinak než další trestnou činností, považovat za úspěch tohoto přístupu. Pro ty ostatní bude trest odnětí svobody vždy plnit alespoň svou původní funkci, a to izolaci pachatele od společnosti a faktické zamezení páchaní další trestné činnosti aspoň po určitou dobu. Do budoucna by se případně dalo uvažovat o zaměření prostředků a péče na pachatele podle hodnocení možností jejich nápravy (například za využití nástroje SARPO) a větší péči věnovat zejména prvotrestaným.

V minulosti často diskutovaný problém přeplněnosti věznic byl dočasně vyřešen amnestií prezidenta republiky na počátku roku 2013. Od té doby se ovšem věznice opět naplnily a objekty po amnestií uzavřené nebo neotevřené nově zbudované nejspíš brzy najdou své uplatnění a to i přesto, že legislativa a judikatura ustoupila od ukládání zejména krátkodobých trestů odnětí svobody, které byly z velké části nahrazeny tresty alternativními. V některých případech trest obecně prospěšných prací či zákazů vstupu na sportovní akce nebo peněžité tresty mohou mít na pachatele citelnější účinek než případný trest odnětí svobody. Častěji by ale mohl být ukládán trest domácího vězení, který je dobrou alternativou trestu odnětí svobody vykonávanému v nejmírnějším typu věznice a nenesou s sebou téměř žádné z negativních následků spojených s trestem odnětí svobody, nemluvě o nákladech vynaložených na výkon trestu odnětí svobody. Pro zvláště závažné zločiny byla naopak zvýšena horní hranice výjimečného trestu, což je vzhledem k izolační funkci trestu pro tyto těžko napravitelné pachatele pochopitelné. Uvažuje se o reformě vězeňského systému a redukci typů věznic. Prakticky by však podle navrhované novely nedošlo k snížení druhů režimu výkonu trestu, velkou změnou by ale bylo svěřením rozhodování o zařazení odsouzeného do určitého režimu částečně Vězeňské službě a nikoli výlučně soudu. To se vzhledem ke kvalitnímu fungujícímu systému hodnocení odsouzených ve výkonu trestu Vězeňskou službou jeví jako dobrý nápad, který by odlehčil zejména soudům.

Celkově lze říci, že současný přístup k ukládání trestu odnětí svobody a jeho výkonu se přibližuje západní Evropě. Vzhledem k tradicím a vývoji společnosti a dostupným finančním prostředkům u nás nejspíš nebude mít úspěch tzv. skandinávský model zaměřený na pozitivní motivaci a snahu o převýchovu, ale ani velká tvrdost při ukládání trestů známá z USA (např. systém třikrát a dost) se u nás asi neprosadí. Do budoucna lze tedy očekávat pokračování nastoleného trendu, který kombinuje izolační,

retribuční i nápravné účinky trestu odnětí svobody se zapojením prvků restorativní justice.

Přílohy

A. Rozmístění věznic v České republice⁶⁹

⁶⁹ Zdroj www.vscr.cz

B. Příklad programu zacházení

Program zacházení ve VTOS aktualizace		Rapotice
Kód vězně: M5Z6X0	Příjmení: XXX	Jméno: yyy
	Cíle programu	Hledat a utvářet žebříček pozitivních životních hodnot, uvědomovat si nutnost dodržování zákonů, usilovat o smysluplné využití volného času, prostřednictvím kontaktu s blízkými osobami zachovat extramurální vazby. Vzorným plněním stanovených povinností si vytvářet podmínky pro kladné hodnocení. Aktivně se podílet na sebeobslužných aktivitách, s cílem dodržování základních hygienických pravidel a norem.
1.	Pracovní aktivity práce ve prospěch věznice	- pracovní zařazení dle potřeb a možností věznice - úklidové a estetické práce pro potřeby věznice
2.	Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: ne Počet hodin studia na ŠVS: 0,0000	- nestanoveny
3.	Speciálně výchovné aktivity	- základy viktimologie
4.	Zájmové aktivity	- pohybové aktivity, - keramika, rukodělné a výtvarné techniky Sebeobslužné aktivity dle možností na odd. Individuální sledování TV a četba knih za využití ústavní knihovny jako součást uspokojování kulturních potřeb v době os. volna a v rámci realizace neřízených aktivit.
5.	Oblast utváření vnějších vztahů	- udržovat sociální vazby (písemně, návštěvami, telefonicky) s rodnou - manželkou

Přiřazené aktivity		
Kód aktivity	Typ aktivity	Název aktivity
39	speciálně výchovné	Základy viktimologie
09	zájmové	Kr.keramiky a výt.v.technik.
36	zájmové	Pohybové aktivity

Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit datum	..... podpis odsouzeného
datum	..... podpis speciálního pedagoga
datum	.....
Schvaluji:	..... podpis ŘV /I.ZŘV

C. Příklad hodnocení odsouzeného pro podmíněné propuštění

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY VĚZNICE Rapotice

Hodnocení hodnocení pro PP

Kód vězně: Q9N8X6   Příjmení: Novák   Jméno: Pavel
Datum narození: Oddíl/kolektiv: Cela/ložnice

Jmenovaný nastoupil do vazby z OOS dne 9.7.2008 do VV Ostrava. Během pobytu ve vazbě se choval slušně, povinnosti vyplývající ze zákona o výkonu vazby a vnitřního řádu věznice dodržoval bez problémů, pořádek na cele i ve svých věcech udržoval, kázeňsky řešen nebyl. Dne 15.5.2009 byl převeden k výkonu trestu odnětí svobody do VV Ostrava. Od 28.5.2009 vykonával trest odnětí svobody ve Věznici Mírov v režimu zvýšené ostrahy, od 3.3.2011 v režimu ostrahy. Ve věznici Mírov bylo chování a kázeň obviněného v souladu se stanovenými předpisy a nařízeními upravujícími výkon trestu odnětí svobody, konflikty s ostatními obviněnými neměl, kázeňsky řešen nebyl. Program zacházení plnil, od 15.7.2010 byl zařazen do I. PSVD. Dne 29.11.2012 byl přemístěn do Věznice Kuřim se zařazením do věznice s dozorem a dne 6.2.2013 do Věznice Rapotice. Odsouzený je ve výkonu trestu odnětí svobody potřetí. Během pobytu v nástupním oddělení Věznice Rapotice bylo jeho chování slušné a ukázněné. V osobních věcech pořádek udržoval, o osobní hygienu dbal. Konfliktní situace mezi spoluvězni nevyvolával ani nevyhledával. Po vyřazení z nástupního oddělení byl umístěn do standardního oddělení a byl mu dne 14.2.2013 aktualizován program zacházení, který teprve bude vyhodnocen. Pracovně zařazen není. Na oddělení vykonává úklidové práce nutné k zajištění každodenního chodu věznice - podílí se na úklidu ložnice. Zadané úkoly plní odpovědně. V rámci vnitřní diferenciacie je zařazen do I.PSVD. Chování a vystupování jmenovaného lze v současné době hodnotit jako slušné, ukázněné a vstřícné, vůči ostatním odsouzeným i zaměstnancům věznice bezkonfliktní. Předpisy a nařízení, které upravují výkon trestu odnětí svobody, bez problémů dodržuje. Během výkonu trestu odnětí svobody byl 20 x kázeňsky odměněn, kázeňsky potrestán nebyl. Odsouzený je ženatý, otcem tří synů. V průběhu výkonu trestu odnětí svobody udržuje písemný, telefonní i návštěvní kontakt s manželkou a syny. Bydlení po případném podmíněném propuštění má zajištěno u manželky na adrese: Petra Kříčky 26, 702 00 Ostrava 2. Zaměstnání má zajištěno ve firmě Bohemia Marten v Ostravě jako stavební dělník. O součinnost s PMS nezažádal, přehled jeho finančních pohledávek je přiložen.

Odsouzený vinu vnímá a trest akceptuje. Hodnocený odsouzený byl v minulosti soudně trestán a ve výkonu trestu odnětí svobody je potřetí. Riziko společenské nebezpečnosti se po absolvování části uloženého trestu u odsouzeného jeví jako nižší. Během celého průběhu pobytu ve VTOS lze pozitivně hodnotit přístup odsouzeného k plnění svých povinností v souladu s vnitřním řádem věznice a stanoveného programu zacházení - s tímto souvisící i I.PSVD a počet kázeňských odměn. Odsouzený je ve zdejší Věznici Rapotice pro vypracování objektivního hodnocení velice krátkou dobu, a proto bylo nezbytné k jeho sestavení použít hlavně údaje a záznamy z předchozích věznic. Lze se však domnívat, že pokud odsouzený změnil svůj životní styl, nalezne krátce po propuštění zaměstnání s trvalým zdrojem příjmu (tak, jak je výše uvedeno), přijme-li a bude plnit podmínky uložené mu soudem, pak lze pravděpodobnost dalšího selhání hodnotit jako nižší.

Seznam zkratek

CPT	Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
EVP	Evropská vězeňská pravidla
ŘVT	vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
SARPO	Srovnávací analýza rizik a potřeb odsouzených
SMP	Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni
ŠVS	Školské vzdělávací středisko
TOS	trest odnětí svobody
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
VS ČR	Vězeňská služba České republiky
ZSVM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
ZVT	zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně související zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury

Publikace

1. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1303 s. ISBN 978-80-7400-109-3.
2. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, 912 s. ISBN 978-80-87212-49-3.
3. NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné*. 6., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, 584 s. ISBN 978-80-7357-509-0.
4. KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2005, 568 s. ISBN 80-7179-813-4.
5. NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 978-80-7357-377-5.
6. CHMELÍK, Jan. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: Linde, 2009, 292 s. ISBN 978-80-7201-785-0.
7. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1.
8. KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s. ISBN 80-210-3025-9.
9. HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, 183 s. ISBN 80-86708-05-5.
10. ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.
11. ROZUM, Jan. *Vybrané problémy sankční politiky: ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ: institut zabezpečovací detence*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 198 s. ISBN 80-7338-042-0.
12. KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
13. KARABEC, Zdeněk, Simona DIBLÍKOVÁ a Radka MACHÁČKOVÁ. *Krátkodobé tresty odnětí svobody: závěrečná studie z výzkumu*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, 88, [19] s. ISBN 80-86008-76-2.

Časopisy

1. Časopis České vězeňství 1/2013
2. Časopis České vězeňství 2/2012
3. Časopis Soudce 10/2013

Ostatní prameny

1. PLEVA, Jiří. *Nepodmíněný trest odnětí svobody z pohledu teorie a praxe.* (Dizertační práce) Praha: Karlova Univerzita v Praze – právnická fakulta 2011.
2. SVÁROVSKÁ, Lucie. *Nepodmíněný trest odnětí svobody.* (Diplomová práce) Praha: Karlova Univerzita v Praze – právnická fakulta 2009.
3. *České věznice.* Praha: Vězeňská služba České republiky, 2008. (dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Publikace/ceske_veznice.pdf)
4. Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky za rok 2012 (dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/vyro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%20VS%20%C4%8CR%202012.pdf)
5. Statistická ročenka VS ČR 2012 (dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202012.pdf)
6. Důvodová zpráva k novele zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody (dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=46&CT1=0>)
7. Komentář k Evropským vězeňským pravidlům (dostupné z: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/E%20commentary%20to%20the%20EPR.pdf>)
8. Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 (dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/koncepce_do%20roku_2015.pdf)
9. Měsíční statistické hlášení VS ČR za leden 2014 (dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/M%C4%9Bs%C3%AD%C4%8Dn%C3%AD%20statistick%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD%20/2014/MSH01-2014.pdf)

Internetové zdroje

1. <http://www.vscr.cz>
2. <http://zpravy.ihned.cz/c1-59221350-veznice-amnestie-velke-prilepy>
3. http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/koncepce_bezpecnosti.pdf
4. <http://www.podnikatel.cz/clanky/hledate-idealniho-pracovnika-co-zkusit-vezne/>
5. <http://www.psp.cz>

Právní předpisy

1. zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
2. zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
3. zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
4. zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
5. zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
6. zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů
7. zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
8. Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům (Evropská vězeňská pravidla 2006)
9. Úmluva č. 29 Mezinárodní organizace práce o nucené nebo povinné práci
10. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
11. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
12. nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
13. vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
14. vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí

srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení
a o úhradě dalších nákladů, ve znění pozdějších předpisů

15. nařízení Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 21/2010

16. nařízení Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 36/2013

17. nařízení Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 35/2011

Resumé

Despite the efforts for a wider use of alternative forms of punishment, the sentence of unconditional imprisonment still remains the main form of sanction used in criminal law and can be imposed for any type of crime. However, it should be treated as the *ultima ratio* form of punishment, because it is the strictest sanction interfering heavily with the fundamental rights and freedoms of an individual. The topic of unconditional imprisonment is very extensive and is often discussed even amongst the general public. The aim of this paper was to report on the approach of the Czech legal system to the unconditional imprisonment, especially concerning its realization in prisons.

The paper is divided into three parts of a similar scope – the theoretical background, sentencing and the realization of imprisonment including a practical excursion to Rapotice prison.

The first part of the paper consisting of three chapters starts with introduction to the historical background beginning with the ancient times, through the age of Enlightenment and the roots of modern penitentiary systems ending with international cooperation in the field and implementation of the European Prison Rules. The next two chapters focus on the concept, purpose and objectives of imprisonment discussing different theories on what should be the main function of imprisonment including the retributive, corrective and restorative theories and the theories of incapacitation and deterrence.

The second part of the paper analyzes the current legislation on the topic and it is divided into eight chapters. The fourth chapter introduces the main principles of sentencing, followed by the system of sanctions described in chapter five. The focal point of this part of the paper is the interpretation of particular criteria set by the law for the court to consider when imposing a sanction and its term in chapters six and seven. The following three chapters deal with the rules for placing convicts in different prison types and moving between them and the rules for allowing parole. The remaining chapter reports on the proposed legislation changes on the topic, which would cut down the number of prison types and partially shift the authority to place convicts in prison regimes from courts to the Prison Service.

The third part focuses on the realization of imprisonment in practice and is accompanied by practical findings acquired by the author through personal visit to Rapotice prison. Its aim was to give a closer insight on everyday life of prisoners and the work of employees of the Prison Service, as well as to objectively analyze the conditions of imprisonment and functioning of the penitentiary system in the Czech Republic. Two chapters illustrate regimes in different prison types and special departments (e.g. for women) and describe different persons who are involved with the inmates (guards, psychologists, etc.). Special attention is paid to programs of treatment designed for the inmates (employment, education, free time activities, etc.). The author also depicts the negative impact of incarceration on convicts and in the last chapter, describes Rapotice prison and its programs of treatment in particular.

At the conclusion, the author summarizes the changes that the Czech penitentiary system has come through since 1989 in order to come closer to the western European standards, and expects the current trend which combines aspects of incapacitation and corrective approaches to continue.

Abstrakt

Nepodmíněný trest odnětí svobody zůstává i přes snahu o stále širší využívání alternativních trestů hlavní formou trestní sankce a může být uložen za kterýkoliv trestný čin. Jedná se o trest nejpřísnější, zasahující největší měrou do práv a svobod jednotlivce, a proto by měl být využíván jako *ultima ratio*. Téma nepodmíněného trestu odnětí svobody je velmi široké a často diskutované i širokou odbornou i laickou veřejností. Cílem této práce bylo zmapovat přístup českého právního řádu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a to zejména se zaměřením na jeho výkon.

Práce je rozdělena na tři části zhruba stejného rozsahu – teoretická východiska, ukládání trestu odnětí svobody a výkon trestu odnětí svobody včetně praktického exkurzu do věznice Rapotice.

První část práce se skládá ze tří kapitol a začíná úvodem do historického vývoje pojetí trestu odnětí svobody počínaje starověkem, přes dobu osvícenství a počátky moderních vězeňských systémů a konče mezinárodní spoluprací v oblasti a zaváděním Evropských vězeňských pravidel. Další dvě kapitoly se soustředí na pojem, účel a funkci trestu odnětí svobody a rozebírají jednotlivé teorie přístupu k tomu, co by mělo být cílem trestu odnětí svobody, tedy teorii retribuční, nápravnou, eliminační a restituční a teorii odstrašení.

Druhá část práce rozebírá současnou právní úpravu tématu a je rozdělena do osmi kapitol. Čtvrtá kapitola představuje hlavní zásady pro ukládání trestu, popis systému trestů následuje v kapitole páté. Těžiště této části práce spočívá v rozboru jednotlivých kritérií určených zákonem k posouzení soudu při ukládání trestu a jeho výměry v kapitolách šest a sedm. Následující tři kapitoly se věnují pravidlům pro zařazování a přeřazování odsouzených do věznic různých typů a podmíněnému propuštění. Zbývající kapitola informuje o navrhované změně legislativy, která by snížila počet typů věznic a přesunula pravomoc zařazování odsouzených do režimů výkonu trestu ze soudů na Vězeňskou službu.

Třetí část je zaměřena na výkon trestu odnětí svobody v praxi a je doplněna o praktické poznatky získané autorkou při osobní návštěvě věznice Rapotice. Cílem této části práce bylo přiblížit každodenní život odsouzených a práci zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby a zhodnotit podmínky výkonu trestu a fungování vězeňského systému v České republice. Dvě kapitoly popisují režim v jednotlivých

typech věznic včetně jejich specializovaných oddělení (např. pro odsouzené ženy) a věnují se osobám, se kterými odsouzení přijdou do styku (dozorci, psychologové, atd.) Zvláštní pozornost je věnována programům zacházení připravovaným pro odsouzené (zaměstnání, vzdělávání, zájmové aktivity, apod.). Dále se autorka stručně věnuje negativnímu působení trestu odnětí svobody na odsouzeného a v poslední kapitole popisuje věznici Rapotice a zejména její programy zacházení.

V závěru autorka shrnuje změny, kterými český vězeňský systém prošel od roku 1989, aby se přiblížil západoevropským standardům, a očekává, že současný trend kombinující prvky nápravného a izolačního systému bude pokračovat.

Nepodmíněný trest odnětí svobody

Unconditional imprisonment

Klíčová slova

Trest odnětí svobody

Program zacházení

Věznice

Key words

Sentence of imprisonment

Treatment program

Prison